

Құрметті әріптестер!

Заңның үстемдігін, әрбір азаматтың құқықтары мен бостандықтарын бейнелейтін - Конституция күнімен құттықтаймын!

Конституция-мемлекеттілікті, тәуелсіздікті және демократиялық құндылықтарды бейнелейтін маңызды құжат. Ол халық бірлігінің, қоғамдық және рухани келісімнің, сондай-ақ саяси тұрақтылықтың кепілі болып табылады.

Біздің университет өз құқықтары мен міндеттерін білетін және құрметтейтін жауапты азаматтардың тәрбиелеуде. Белсенді азаматтық ұстанымымыз және заңдарды құрметтеу құқықтық мемлекет құрудың кілті болып табылады.

Баршаңызды Ата Заңымыз - Конституция күнімен шын жүректен құттықтай отырып, зор денсаулық, еңбекте табыс, отбасыларыңызға бақыт тілеймін!

Бұл күн бізге Заңмен және қоғамдағы бейбітшілікпен келісімді сақтаудың маңыздылығын еске салсын.

Құрметпен, М.Өтемісов атындағы

БҚУ басқарма төрағасы-ректор Н.Х.СЕРҒАЛИЕВ

ЖАС МАМАНДАР ТҮЛЕП ҰШТЫ

МАХАМБЕТ ӨТЕМІСОВ АТЫНДАҒЫ
БАТЫС ҚАЗАҚСТАН УНИВЕРСИТЕТІ

ТҮЛЕКТЕРГЕ ДИПЛОМ ТАБЫСТАУ САЛТАНАТТЫ ШАРАСЫ

8-бет

Зерттеу тобының жұмыс кеңесі

“Жасыл даму контекстінде Батыс Қазақстан өңірінің табиғи-шаруашылық және әлеуметтік-экономикалық жүйелерінің тұрақты дамуы: кешенді талдау, тұжырымдама, болжамдық бағалау және сценарийлер” зерттеу тобының жұмыс кеңесі өтті.

Кеңес аясында М.Өтемисов атындағы БҚУ базасында Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ орнықты даму және табиғатты ұтымды пайдалану ғылыми орталығының филиалы ашылды. Аталмыш іс-шараға Қазақстан мен шетелдің жетекші ғалымдары, экология, табиғи ресурстар, су ресурстары, жер ресурстары және ауыл шаруашылығы саласындағы жергілікті органдардың өкілдері, сондай-ақ «Аманат» партиясы жанындағы экологиялық кеңестің мүшелері қатысты. Сарапшылар

су ресурстарын басқару, радиоактивті ластану, жайылымдық депрессия және шөлейттену сияқты экологиялық мәселелерді шешудің инновациялық тәсілдерін талқылады. Аталмыш іс-шара Батыс Қазақстан өңірінің тұрақты дамуын қамтамасыз ету бойынша тәжірибе алмасу және шешімдерді бірлесіп іздеу алаңына айналды. Кеңес қорытындысы бойынша ұсынымдар әзірленді:

- Өңірдің тұрақты даму стратегиясын әзірлеу.

- Экология және табиғатты пайдалану саласында инновациялық технологияларды енгізу.

- Өңірдің экологиялық қауіпсіздігін арттыру.

М.Өтемисов атындағы БҚУ базасында әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Тұрақты даму және табиғатты ұтымды пайдалану ғылыми орталығының филиалын құру өңірдің өзекті экологиялық проблемаларын шешу және оның тұрақты дамуын қамтамасыз ету ісіндегі маңызды қадам болып табылады.

В ЗКУ им. М. Утемисова открылся филиал научного Центра

На базе Западно-Казахстанского университета им. М. Утемисова открылся филиал научного Центра устойчивого развития и рационального природопользования Казахского национального университета имени Аль-Фараби.

Работа Центра будет направлена на реализацию Целей устойчивого развития ООН в рамках программы целевого финансирования МНВО РК (ПЦФ). Основной фокус — устойчивое развитие природно-хозяйственных и социально-экономических систем Западно-Казахстанского региона в контексте зеленого роста.

Особое внимание уделено инновационной лаборатории атмосферных исследований GlobalSky. Эта лаборатория создана для разработки и внедрения передовых технологий и методов, направленных на глубокое

понимание атмосферных процессов, прогнозирование погоды и последствий климатических изменений.

Основные направления работы лаборатории:

- Исследование атмосферных опасностей и рисков, связанных с климатическими изменениями (засухи, джуги, оттепели, сильные морозы).

- Изучение динамики потенциала альтернативных источников энергии для снижения углеродного следа и достижения углеродной нейтральности.

Лаборатория оснащена современным

метеорологическим температурным профилимером, позволяющим проводить дистанционное зондирование атмосферы на высотах от 0 до 1000 метров.

Профессор ЗКУ побывал в БГПУ имени М.Акмоллы

В Акмуллинском университете с рабочим визитом побывал профессор из Казахстана – кандидат филологических наук, доцент Западно-Казахстанского университета им. М. Утемисова Зинулла Жаксылыкович Мутиев.

Целью визита ученого является проведение исследований на базе библиотечного фонда БГПУ имени М. Акмоллы и обмен опытом по изучению творческого наследия поэтов и писателей Приуралья.

12 августа в Технопарке универсальных педагогических компетенций состоялась встреча с ученым. В ней приняли участие проректор по молодежной политике и международным связям Радик Юлбаев, заместитель директора Информационно-консультационного центра им. Р.Г.Кузеева Ольга Качимова и начальник отдела международного сотрудничества Тимур Фахретдинов.

Радик Зинатович познакомил гостя с

деятельностью Акмуллинского университета, рассказал о направлениях подготовки и условиях проживания в общежитиях.

В ходе встречи Зинулла Мутиев отметил тесную связь башкир и казахов, рассказал о литературном пути братских народов.

«Я работаю над грантовым проектом, моя тема – «Литературное наследие поэтов и писателей Урало-Каспийского региона», куда входят Башкортостан, Татарстан, западная часть России. Также я работаю над темой «Казахские и башкирские литературные связи». В Акмуллинском университете хочу познакомиться с

научными трудами по изучению литературных связей и краеведческим книжным фондом. Результаты моих исследований будут опубликованы в монографии, далее издадим хрестоматию. В БГПУ имени М. Акмоллы я впервые, нас тепло встретили, за что большое спасибо! Здесь защищались наши магистранты, также есть аспиранты, обучающиеся на бюджетной основе», – отметил Зинулла Жаксылыкович.

В завершение встречи его участники выразили намерение о дальнейшем сотрудничестве. Радик Зинатович предложил рассмотреть вопрос о возможности стажировки студентов Западно-Казахстанского

Выставка студентов Махамбет университета на площадке возможностей «ТАЛУП»

В рамках областной площадки возможностей «Талуп» были представлены работы студентов ГОП Дизайн Махамбет университета. Мероприятие посетил аким области Нариман Торегалиев, поддержав инициативу молодых талантов и подчеркнув важность таких проектов для развития региона.

Кроме этого на площадке возможностей организованы ярмарка вакансий, выставки участников проектов «Ауыл Аманаты» и «Бір ауыл – бір өнім», профессионального образования, IT-индустрии и ремесленников, встреча с предпринимателями и мастер-классы.

Также представители департамента Агентства РК по делам государственной службы по ЗКО, департамента юстиции, департамента государственных доходов, палаты предпринимательства и Отбасы Банка предоставляли консультации по различным государственным программам, доступным для молодежи.

Мероприятие «Талуп» стало уникальной платформой, объединяющей студентов, предпринимателей, представителей государственных структур и всех заинтересованных в развитии области и поддержке молодежи.

университета им.М.Утемисова в БГПУ имени М. Акмоллы. Зинулла Мутиев подарил в фонд библиотеки Акмуллинского университета тома хрестоматии «Литературное краеведение: модернизация общественного сознания (Творческое наследие поэтов-писателей Приуралья, XX –нач. XXI в.)».

Источник: bspu.ru

М.Өтемисов атындағы Батыс Қазақстан университетінде егде жастағы адамдардың өмір сүру сапасын арттыруға бағытталған «Күміс университет» бағдарламасы аясында курстар аяқталды.

«КҮМІС УНИВЕРСИТЕТ»

Курсты аяқтағандарға сертификат табысталды. Барлық қатысушылар бейресми жағдайда өткен жиында өз есерлерімен және нәтижелерімен бөлісті.

Бағдарлама аясында егде жастағылардың спортпен шұғылдануға және салауатты өмір салтына жағдай жасалады. Қатысушылар арасында танымал курстардың бірі - үстел теннисі, ол тек сергектік пен позитивтілікті ғана емес, сонымен қатар ептілікті, негізгі физикалық қасиеттерді дамытады және жаңа орта табуға мүмкіндік береді.

Университет Батыс Қазақстан облысы мен Орал қаласының зейнеткерлерінің тиімді бос уақытын ұйымдастыру үшін «Қамқор» Белсенді ұзақ өмір сүру орталығымен тығыз жұмыс істейді. Курс қатысушылары жоғары белсенділік, ынта және өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысын көрсетті.

«Күміс университет» бағдарламасы үлкен тәрбиелік мәнге ие. Зейнет жасындағы аға буын өкілдері мен студент жастарды тарту арқылы ұрпақтар сабақтастығын қалыптастыру, үлкендерді құрметтеу, өзара сыйластық, отбасы институты, қарым-қатынас мәдениеті және ұлттық дәстүрлер сынды құндылықтарды дамытуға ықпал етеді.

АТА ЗАҢ - ЕЛДІГІМІЗДІҢ БЕРІК НЕГІЗІ

Махамбет Өтемісов атындағы БҚУ-да облыстық ғылыми-тәжірибелік конференция өтті. Дөңгелек үстел ҚР Конституция күніне арналды. Осыдан 29 жыл бұрын елімізді демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде бекіткен Ата Заңымыз республикалық референдумда қабылданған болатын. Жиынға университет басшылығы, ұстаздар қауымы, қадірлі қонақтар, Махамбет ұрпақтары қатысты. Алғаш сөз алған білім ордасының басшылығы конференция жұмысына сәттілік тілеп, Ата заң- мәңгілік елдің мызғымас темірқазығы екендігін атап өтті.

«Ата заң - елдігіміздің берік негізі» тақырыбындағы конференцияға баяндамашылар жіті дайындалып келген. Өз баяндамаларында Конституция – адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының кепілі екенін айтты. Сонымен қатар, сөз алғандар Қазақстан Республикасы Конституциясының теориялық негіздеріне және Ата заңымыз этносаралық қатынастар тұрақтылығының

негізі жайында тоқталды. Расымен, Қазақстан – көпұлтты мемлекет. Бір шаңырақтың астында 150-ден астам ұлт пен ұлыс өкілі тұрады. Ал еліміздің этносаясаты конституциялық ұстанымдарға негізделеді. Демек, татулық пен ынтымақтастықты ұстап тұруда Ата заңымыздың орны айрықша екені сөзсіз.

Дөңгелек үстелге қатысушылар Қазақстандағы конституциялық

құрылыстың өзекті мәселелерін, ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың еліміздің негізгі Заңының мызғымастығының кепілі ретіндегі жетекші рөлін талқылады.

Қатысушылардың айтуынша, атаулы датаға орай өткен дөңгелек үстел жоғары деңгейде өтті. Іс-шара арнайы көрмемен жалғасты.

«Мектепке жол - 2024»

Махамбет университетінің ректоры Нұрлан Серғалиев республикалық «Мектепке жол» акциясы аясында қызметкерлердің бүлдіршіндерімен кездесті. Білім ордасының басшысы мектеп табалдырығын алғаш рет аттаған оқушыларды жаңа оқу жылымен құттықтады. Сондай-ақ игілікті іс-шара барысында мектеп сөмкелерімен қоса қажетті құрал-жабдықтарды жаңа оқу жылы алдында балаларға сыйлық ретінде тарту етті.

- Балалар үшін де, олардың ата-аналары үшін де ерекше күнге өз үлесімізді қоса алғанымызға қуаныштымын. Білім болашақ жетістіктер үшін маңызды іргетас екенін және мектептегі алғашқы қадамдар үлкен өзгеріс әкелетінін атап өткім келеді. Біздің бірінші сынып оқушыларымызға сенімділік, қызығушылық және олардың

өмірінің жаңа кезеңіне сәттілік тілеймін! – деді Махамбет университетінің ректоры Н.Хабиболлаұлы.

Ата-аналар да өз кезегінде адамгершілікті биік ұстап, жылы лебізі мен қолұшын аямай жүретін университет басшысына, ұжымына ризашылықтарын білдірді.

Бизнесті дамыту – басым бағыт

Тарих, экономика және құқық факультетінде Бизнес, басқару және туризм білім беру бағдарламасы оқытушыларының ұйымдастыруымен «Кәсіпкерлікті қолдау және дамыту – міндетіміз!» тақырыбында іс-шара өтті. «Бизнестің жол картасы-2025» бизнесті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде жаңа бизнес идеяларды іске асыру мақсатында, кәсіпкерлікті дамыту мәселелері бойынша арнайы мамандармен дөңгелек үстел оздырылды.

Кездесуге «БҚО-ның кәсіпкерлік және индустриалдық-инновациялық даму басқармасы» ММ, кәсіпкерлік және сауда бөлімінің басшысы Қабдығалиев Мейрам Жасланұлы, БҚО-ның кәсіпкерлер палатасының expertі Бақтыгереев Исатай Мақсұтұлы және «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» АҚ БҚО бойынша аймақтық филиал директоры Тургаева Асель Төлегенқызы қатысты. Іс-шара барысында мамандар бизнесті қолдайтын барлық кәсіпкерлер үшін мемлекеттік бағдарламалар, бизнесті іске асыруды жоспарлайтын кәсіпкерлерге жыл сайынғы қайтарымсыз негізде берілетін мемлекеттік гранттар, оны алуға кімдер үміткер бола алатыны, көлемі қанша, қай мақсатта пайдалана алатыны туралы ақпараттармен бөлісті. Сондай-ақ бағдарлама аясында шағын және орта бизнес субъектілерінің кредиттері бойынша

сыйақы мөлшерлемелерін субсидиялау, шағын және орта бизнес субъектілерінің кредиттеріне кепілдік беру және кәсіпкерлер палатасының кәсіпкерлер үшін қаржылық емес қолдау операторы ретінде кәсіпкерлік қызметті жүргізуге сервистік қолдау көрсету, бизнес жоспар әзірлеу, кәсіпкерлер мен кәсіпкерлік бастамасы бар халыққа арналған консультациялық тегін қызметтер көрсету бойынша айтылған мәліметтер іс-шара қатысушыларына қызығушылық тудырды. Дөңгелек үстел оқытушылар, білім алушылар және мамандармен сұрақ-жауап алмасу негізінде қорытындыланды. Бизнес, басқару және туризм білім беру бағдарламасының жетекшісі қатысушы мамандарға алғыс білдірді.

А.Ж.АҚМАЛИЕВА,
Бизнес, басқару және туризм БББ,
м.э.н., аға оқытушы

ФИЗИКА, ХИМИЯ ЖӘНЕ БИОЛОГИЯ КАБИНЕТТЕРІ АШЫЛДЫ

Кабинеттердің жиынтығы техникалық оқыту құралдарымен жабдықталған. Кабинеттер оқу материалының өмірмен байланысын қалыптастыруға ықпал ететін және педагогикалық кадрларды даярлау кезінде оны игеруге көмектесетін зертханалық және практикалық жұмыстарды жүргізу үшін пайдаланылады. Физика, химия, биология кабинеттерін заманауи материалдық-техникалық жарықтандыру эксперименттік ортаға түсу үшін білім беру платформасын, сондай-ақ мектептердегі практикалық қызметте одан әрі іске асыру үшін жаратылыстану-ғылыми бағыттағы мұғалімдерді даярлайды.

19 тамыз күні Freedom Holding Corp. компаниясының қолдауымен, Қазақстан халқы Ассамблеясы және Ассамблея жастарының ұйымдастыруымен «Жүректен Жүрекке», «Мектепке Жол» атты қайырымдылық акциялары өтті.

МАХАМБЕТ ЖАСТАРЫ – ЕРІКТІЛЕР ҚАТАРЫНДА

Бұл игі іс-шарада Орал қаласы және Бөрлі, Бәйтерек, Қаратөбе, Сырым, Теректі аудандарындағы елге келген тілсіз жау – су тасқынынан зардап шеккен 350 отбасының мектеп оқушыларына көмек көрсетті. Атап айтсақ, қажетті оқу-құрал, ноутбук, сөмкелер мен спорттық үлгідегі киімдер үлестірілді. Бұл маңызды іс-шараға Батыс Қазақстан облысының әкімі Нариман Төреғалиұлы мен облыс әкімінің орынбасары Бақытжан Қабірұлы қатысып, өз қолдауларын білдірді. Сонымен қатар М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің белсенді жастары аталмыш қайырымдылық акциясында еріктілік қызмет атқарып, қоғамға пайдалы іс жасады. Біздің жастарымыздың қайырымдылыққа қосқан үлесі үшін алғаусыз алғыс айтамыз!

Жем-шөп алқаптарын экспедициялық геоботаникалық, ландшафтық, экономикалық-географиялық зерттеу және оларды пайдалану Ақтөбе облысының Ырғыз, Алға, Ойыл, Қобда аудандарында және Батыс Қазақстан облысының Бөрлі ауданында орналасқан үш табиғи аймақтарына (құрғақ дала, шөлейт, шөл) кіретін бес түйінді учаскеде жүзеге асырылды.

Өріптестерім дронды пайдалана отырып зерттелетін жердің аэрофототүсірілімі жүргізілді, жер бедері мен өсімдік жамылғысының құрамын сипаттады; жем-шөп ресурстардың өнімділігін бағалау үшін топырақтың үстіңгі

BR21882122 «Жасыл даму контекстінде Батыс Қазақстан өңірінің табиғи-шаруашылық және әлеуметтік-экономикалық жүйелерінің тұрақты дамуы: кешенді талдау, тұжырымдама, болжамдық бағалау және сценарийлер» бағдарламасының (Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру) «Батыс Қазақстан өңірінің табиғи-шаруашылық жүйелерін дамытудың негізгі факторы ретінде табиғи-ресурстық әлеуетті бағалау» қосалқы бағдарламасы шеңберінде М.Өтемісов атындағы БҚУ ғалымдары 1-8 шілде аралығында жем-шөп ресурстарының қазіргі жай-күйіне және оларды ауыл шаруашылығы қызметінде пайдалануға далалық зерттеулер жүргізді.

УНИВЕРСИТЕТ ҒАЛЫМДАРЫНЫҢ ЭКСПЕДИЦИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

қабаты мен биомассаның сынамаларын алды; нивелирлік түсірілімді қолдана отырып геоботаникалық бейіндері жасалды.

Мен жем-шөп ресурстарын пайдалану туралы бастапқы деректерді жинадым және шаруа (фермер) қожалықтарының мал шаруашылығы қызметін сипаттадым. Зерттелген негізгі учаскелердің аумақтарында шаруашылық қызмет бойынша жүзеге асырып жатқан шаруа (фермер) қожалықтарының шабындық-жайылымдық жерлердің алаңдары, ауыл шаруашылығы жануарларының саны

мен құрылымы туралы материалдар жүйелендірілді. Сондай-ақ, аудандық әкімдіктерде Ақтөбе облысының бірқатар әкімшілік аудандарының ауылдық округтерінде жерді пайдалану және ауыл шаруашылығы алқаптарының алаңдары мен құрылымы, ауыл шаруашылығы жануарларының саны мен құрылымы туралы материалдарды және статистикалық деректерді жинау бойынша жұмыстар жүргізілді.

Эдуард ИМАШЕВ,
Стратегиялық даму және инновация
департаментінің директоры, аға оқытушы

ЭКСПЕДИЦИЯ ПО ГРАНТУ

В рамках реализации грантового проекта МНВО РК ИРН АР19177208 «Изучение биоразнообразия ископаемых морских рептилий в Западном Казахстане» проходит экспедиция в Жылыойском районе Атырауской области. Исследованы меловые плато Аккегершын и Актолагай – уникальные геологические и геоморфологические объекты государственного заповедного фонда, имеющие республиканское и международное значение.

Особенностью ландшафта этих мест является чрезвычайно изрезанный покров меловых гор. Природа создала здесь удивительные лабиринты из отвесных стенок, колонн, ниш, выступов, террас, оползневых амфитеатров и изолированных останцев. Наиболее известными являются «Три брата» – группа скал на плато Аккегершын, часто

встречающаяся на фотографиях путешественников. Аккегершын и Актолагай представляют собой бывшее дно древнего моря Тетис. Здесь обнаружены окаменелости древних обитателей: моллюски, морские ежи, одиночные кораллы, устрицы и брахиоподы. Длина плато Актолагай составляет 90 км, ширина

– 5-10 км. Высота самой высокой точки – Нартобе, достигает 302 метров.

Проведена фото- и видеосъемка объектов, собраны полевые данные по фауне рептилий. Экспедиция организована совместно с историко-краеведческим музеем Атырауской области. Также планируется проведение обучающих семинаров для сотрудников музея по полевым

палеонтологическим исследованиям и камеральной обработке материалов. Собранные образцы палеофауны будут храниться в фондах историко-краеведческого музея города Атырау.

Кажмурат АХМЕДЕНОВ,
Проректор по научной работе и
международным связям, кандидат
географических наук, ассоциированный
профессор, доцент кафедры географии

Кәсіби тілдің термин жүйесін оқытуда жасанды интеллектті қолдану

Қазіргі заманғы технологиялар қарқынды дамып, әртүрлі салаларға еніп жатыр. Білім беру саласында да осы технологиялардың рөлі артып келеді. Жасанды интеллект (AI) – бұл технологиялардың ең маңыздысы және болашағы зор құралы. Қазақ тілінде кәсіби терминологияны меңгеру студенттер үшін үлкен маңызға ие, себебі бұл олардың кәсіби салаларда дұрыс және тиімді қарым-қатынас жасауына көмектеседі. Бұл мақалада жасанды тілдің термин жүйесін меңгеруде жасанды интеллекттің мүмкіндіктері мен оны қолдану әдістері қарастырылады.

Кәсіби тілдің термин жүйесін меңгеру – әрбір мамандық иесінің маңызды дағдысы. Бұл, әсіресе, студенттерге мамандыққа қатысты нақты терминологияны дұрыс және тиімді қолдануға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект (AI) технологиялары бұл процесті оңтайландырып, оқыту процесін қызықты әрі тиімді етеді. Бұл мақалада жасанды интеллектті қолдана отырып, қазақ тілі сабағында кәсіби тілдің термин жүйесі бойынша оқыту әдістері қарастырылады.

Сабақтың мақсаты:

- Студенттерге кәсіби тілдің термин жүйесін түсіндіру;
- Жасанды интеллект құралдары арқылы кәсіби терминологияны меңгерту;
- Студенттердің кәсіби тілдегі сөздік қорын кеңейту және қолдану дағдыларын дамыту.

Жасанды интеллект негізіндегі тіл үйрену қосымшалары кәсіби терминологияны оқытуда тиімді құрал бола алады. Бұл қосымшалар интерактивті тапсырмалар мен жаттығулар арқылы студенттердің кәсіби терминдерді меңгеруіне көмектеседі. Мысалы, *Duolingo* және *Memrise* сияқты платформалар түрлі салалардағы терминдерді үйренуге мүмкіндік береді.

Мәтін талдау және түзету құралдары. AI құралдары, мысалы *Grammarly* және *LanguageTool*, кәсіби мәтіндерді талдап, грамматикалық және стилистикалық қателерді автоматты түрде түзетеді. Бұл құралдар студенттердің жазу дағдыларын жақсартып,

олардың терминологияны дұрыс қолдануын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, бұл құралдар студенттердің мәтіндерін кәсіби талаптарға сай етіп жетілдіруге көмектеседі.

Жасанды интеллект негізіндегі чат-боттар студенттерге кәсіби тілдегі терминдерді дұрыс қолдануды үйретуде үлкен көмек көрсете алады. Чат-боттар арқылы студенттер сабақ үстінде кәсіби терминологияға сай диалогтар құрып, нақты жағдаяттарда терминдерді қолдану дағдыларын дамытады.

Сонымен қатар, чат-боттармен жұмыс істеу студенттердің тілдік тәжірибесін байытып, оларды нақты кәсіби жағдайларға дайындайды. Мысалы, *Replika* және *ChatGPT* сияқты чат-боттармен жұмыс істеу студенттердің тілдік тәжірибесін арттырады.

DeepL және *Google Translate* қосымшаларын пайдаланып, кәсіби терминдерді аудару және олардың мағынасын түсінуге мүмкіндік зор. Бұл құралдар студенттерге нақты терминдердің дұрыс аудармаларын көрсетіп, олардың мағынасын контекстте түсінуге мүмкіндік береді. *DeepL* және *Google Translate* кәсіби терминдерді аудару және оларды нақты контекстте қолдануды үйретеді.

Сабақ барысында студенттерге кәсіби терминдермен байланысты мәтіндер беріліп, сол мәтіндерден кәсіби терминдерді анықтап, олардың мағынасын талқылайды және аталған AI құралдарының көмегімен мәтіндерді аудару және терминдерді дұрыс қолдануды үйренеді.

Сонымен қатар *Quizlet* немесе *Anki* сияқты құралдарды пайдаланып, терминдерді меңгеру және ойын түріндегі жаттығулар арқылы кәсіби терминологияны игертуге мүмкіндік зор.

Қазақ тілі сабақтарында жасанды интеллектті қолдану кәсіби тілдің термин жүйесін оқыту процесін жаңғыртып, білім алушылардың қызығушылығын арттырады және білім сапасын жақсартады. AI құралдарының көмегімен интерактивті оқыту, мәтін талдау және түзету, чат-боттар арқылы тілдік дағдыларды тиімді дамытуға болады. Осылайша, жасанды интеллект технологиялары кәсіби терминологияны меңгеруді жеңілдетіп, білім алушылардың тілді меңгеру процесін қызықты әрі өнімді етеді.

Жасанды интеллекттің көмегімен оқу процесі жаңаша деңгейге көтеріліп, студенттерге кәсіби тілдің терминологиясын терең және жүйелі меңгеруге мүмкіндік береді. Бұл әдістер студенттердің тілдік дағдыларын дамытып, олардың болашақ кәсіби өмірінде табысты болуына негіз болады.

А.С.МЫРЗАҒАЛИЕВА

М.Өтемісов атындағы БҚУ,

Тіл мен әдебиет мұғалімдерін дайындау БББ

аға оқытушысы, магистр

Фасилитатор- бұл іс-әрекет білім берудегі тұлғалық-бағдарлы оқыту шеңберінде жүзеге асырылатын және ашықтығымен, білім алушылардың сезімдеріне, эмоцияларына, тәжірибесіне назар аударумен, олардың жетістіктері мен жетістіктері үшін мадақтаумен, өз мүмкіндіктеріне сеніммен қараумен сипатталатын оқытушы. Қазір көп мамандар арасында тек білім мен біліктілік емес, ортада көшбасшылық қызметтің беделі артуда. Аудиторияны энергиямен қуаттай білу де фасилитатор кәсібіндегі шешуші факторлардың бірі болып табылады. Бір жағдайда сіз өзіңіз білуіңіз керек болса, екіншісінде мотивациялық спикер болуыңыз қажет. Фасилитатор тек мықты көшбасшы емес, ол топты бір жүйеге келтіру керек тұлға.

Оқытушының студенттерді сабақтарына қатысуда іс-әрекетке араласуын жеңілдету үшін 1989 жылдан бері жетекші халықаралық фасилитатор қауымдастығы жұмыс істеп келе жатыр. Жалпы бұл ұғым ағылшын тілінен аударғанда *facilitate* – «жеңілдету, көмектесу» деген мағынаны білдіреді.

Фасилитатор – топта тәуелсіз және мазмұнды білім алуға көмектесетін мұғалім әрі сарапшы рөлі. Фасилитатор білім алушылардың танымдық мотивтерін, олардың бірлескен топтық жұмысын белсендіреді, әртүрлі оқу материалын ұсынады, ынтымақтастық атмосферасын сақтайды. Фасилитация топтағы қарым-қатынасты ұйымдастыруға, диалогқа барлық қатысушыларды қосуға және шығармашылық идеяларды іздеуге көмектеседі. Фасилитация – топтық талқылауды тиімді жүргізуге мүмкіндік беретін құралдар мен тәжірибелер жиынтығы. Сөзбе-сөз аударғанда, жеңілдету «процесті жеңілдету» дегенді білдіреді. Фасилитациялық жеңілдету бұл мәселеден құтылуға көмектеседі. «Фасилитация» терминін алғаш рет 1965 жылы американдық психолог Роберт Зайонц қолданған. Кейінірек бұл идеяны басқа американдық психолог Карл Роджерс жалғады. 1980 жылдары ол теорияны білім беруде қолданды. Роджерс мұғалімнің

ПЕДАГОГИКА ПӘНІНЕН ДӘРІС КЕЗІНДЕ ФАСИЛИТАЦИЯНЫҢ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ

рөлін білім тасымалдаушысы ретінде емес, оқушылармен жеке қарым-қатынас орнататын және тану, сенім және эмпатия арқылы білім алуға көмектесетін тұлға ретінде қарастырды. Роджерс пікірталас процесіне белсенді және еркін қатысуға көмектесетін сыныпта жағымды оңтайлы ортасын құруға назар аударды. Мәселен, ол жұмыс коммуникациясын құру бойынша көмекші болды. Фасилитатор – топтық әңгімеге жетекшілік ететін және бағыттаушы қызметін атқаратын адам.

Оқыту процесінде фасилитатордың жұмысын тәжірибе жүзінде сабақ кезінде қолдануды қарастырсақ, мұнда студенттердің дәстүрлі форматтағы білімге айрықша құқығы бар сарапшы лауазымында болады. Ол студенттердің жеке тәжірибесін елемейді, өйткені ол тек «ненің дұрыс екенін» біледі деп есептейді. Фасилитатор лауазымында бұнда тек топтың даналығына сүйенеді. Студенттерге өз тәжірибелері туралы сөйлесуге және ортақ түсінік құруға үлес қосуға мүмкіндік береді. «Секреты Фасилитации» еңбегінің авторы Майкл Вилкинсонның табысты фасилитатор болу үшін 5-Р ережесін қолдануға болады. Негізгі басынан бастап мақсатты (primary goal) анықтау, өнімді (product) материалды нақтылау, қатысушыларды (participants) бекіту, проблемалар (problems) мен процесті (process) ескеру қажет. Фасилитаторлық жұмыс барлық жерде мүмкін. Себебі, қай салада болмасын, әр адамның көрген-білгені мен жауапкершілігін қамтитын қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру маңызды.

Бұнда қазіргі таңда кең талқылану үстіндегі студентке бағытталған оқытуды айтуға болады. Бұл педагогтер мен студенттердің ынтымақтастығына негізделген, олардың өзіндік оқу процесін басқарудағы белсенді рөлін ынталандыратын, оқуға саналы көзқарасын қалыптастыратын ойлау тәсілі, мәдениеті және оқыту тәсілі. Бұл тәсіл студенттерге қандай зерттеу қабілеттері дағдыларды, білімді және өздерін дамыта отырып, олар сене алатын құзыреттерді дамытатындықтарын білуге мүмкіндік береді. Студентке бағытталған оқытуда алғашқы қағидалардың бірі үздіксіз талап ететін бұл рефлексия процесі (өзін-өзі талдау, өзін-өзі бағалау). Оқыту кезінде де фасилитацияны қолдануды бөлек атап өткім келеді, бұл кезде педагогтың рөлі «сөйлейтін адамның басынан» барлық студенттерді тақырыпты белсенді меңгеруге және өзара оқуға қосуға дейін өзгереді.

«Белсенді тыңдау» - маңызды фасилитатор дағдысы.

Сұрақ қоя білу.

Адамдардағы қызығушылық.

Таймменеджмент.

Педагог-фасилитатор – өзінің қатысуы мен ықпалымен білім алушылардың инициативасы мен дербестігінің көрінуіне ықпал ететін, олардың психикалық даму процесіне ықпал ететін және тұлғааралық жағымды қарым-қатынасты қамтамасыз ететін адам. Осыған сүйене отырып, жоғары оқу орындарындағы педагогикалық фасилитатордың негізгі міндеттері: білім алушылардың жеке даралығын,

шығармашылығын, субъективтілігін дамыту; педагогикалық процестің барлық кезеңдерінде университет студенттерін ынталандыру, педагогикалық қолдау көрсету, сүйемелдеу және әр студенттің оқу және кәсіптік қызмет субъектісі ретінде тұлғалық қалыптасуы мен дамуы жүзеге асырылатын дараланған іс-әрекетінің әртүрлі нысандарын қолдау. Оң «фасилитатор» проблемалық тапсырмалар мен жағдайлармен жұмыс істегенде көрінеді. Кәсіби көзқараспен жоғары оқу орындарында «фасилитация» әдісін қолдану топтық жұмыстың тиімділігін арттыруға, оған субъективті қатысуға және жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін барынша ашуға көмектеседі. Сол себепті оқыту процесінің әр кезеңінде бұл қызметтің тиімділігі байқалады.

«Фасилитатор» студенттерге дайын шешімдерді ұсынбайды, өз пікірін жүктемейді, ол белгілі бір құралдарды ұсынады, оның көмегімен топтың өзі шешім табады. Сондықтан «фасилитатордың» рөлін талқылауға арналған тақырып пен сұрақтарды таңдауға, жұмыс процесін ұйымдастыруға, атап айтқанда, университетте шығармашылық, шығармашылық орта құруға жұмылдырылуы керек. Фасилитатор мақсаты – топтың шығармашылық және тиімді жұмыс істеуіне мүмкіндік беретін дұрыс әдісті табу. Сонымен қатар жақсы фасилитатор жұмысы топтағы жағымды жұмысты жалғастыруға себеп болады. Ал бұл өз кезегінде оқыту процесінде өзекті кезек күттірметін күрделі бір мәселелердің біріне айналып отырғаны белгілі. Оның көмегімен оқыту кезінде әртүрлі тараптардың пікірлерін көре аласыз, мәселенің түп-тамырын анықтауға және тек бизнес үшін емес, тәрбиелеу мақсатында да ең пайдалы саналы шешім қабылдай алатынына көз жеткізсек болады.

Л.М. МАДЕНОВА

Мектепке дейінгі және бастауышта

оқыту педагогикасы білім беру

бағдарламасының аға оқытушысы, магистр

Мақалада жалпы биологиялық прототип негізінде жасалған жасанды нейрон желісінің алғаш математикалық моделі У.Маккалок пен У.Питтс ғалымдары шығарды, олар оны биологиялық нейрон, яғни биологиялық прототип негізінде құрылған желілер нейрондарына қарап ойлап тапқандығы туралы жазылған. Жасанды интеллект (ЖИ) тез дамып келе жатқан сала және оның білім берудегі әлеуетті қолданбалары барған сайын айқын бола түсуде. Жасанды интеллект оқыту мен оқуды жақсарту үшін қолданылуы мүмкін және ол мұғалімдерге оқушылар үшін жекелендірілген оқу тәжірибесін жасауға көмектеседі.

Бұл мақала сізге несімен тиімді?

Жасанды интеллектті білім беруде қолдануға болатын әртүрлі әдістер және оның ықтимал артықшылықтары қарастырылады. Менің мақалам арқылы жасанды интеллектті тез игеріп, олармен жұмыс жасау дағдыларын тез меңгере аласыз. Әр нейро желіге сипаттама алып қана қоймай сіз оны практика жүзінде аз уақыт ішінде қолдана аласыз. Мен осы мақалам арқылы өзім тәжірибе жүзінде қолданып, анализ жасалған толық айтқанда қолданыстан өткізген нейро желілер туралы ақпарат бергім келіп отыр. Тұтастай алғанда, бұл мақала білім берудегі жасанды интеллекттің қазіргі жағдайына және оның болашақ оқуды өзгертуге арналған әлеуетіне толық шолу жасауға бағытталған.

Жасанды интеллект әртүрлі салаларды, соның ішінде білім беруді жылдам өзгертеді. Білім берудегі жасанды интеллект интеграциясы біздің оқу, оқыту және бағалау әдісін өзгертеді. Жасанды интеллектпен жұмыс істейтін құралдар мен қолданбалар студенттерге жекелендірілген және бейімделген оқу тәжірибесін ұсынады, мұғалімдерге арналған әкімшілік тапсырмаларды автоматтандырады және жалпы білім беру нәтижелерін жақсартады. Біз жасанды интеллект білім берудің әртүрлі аспектілерін жақсарту үшін қалай қолданылатынын талқылаймыз, мысалы, студенттердің қатысуы, өнімділікті бағалау және оқу жоспарын жобалау.

Жасанды интеллект (AI) біздің білімге деген көзқарасымызды өзгертуге мүмкіндігі бар. Білім беру процесіне жасанды интеллект технологиялары мен әдістерін біріктіру оқытудың тиімділігін арттыруы мүмкін. Жасанды интеллект оқушыларға жекелендірілген және қызықты оқу тәжірибесін бере алады және оқытушыларға оқушыларына жақсырақ қолдау көрсетуге көмектеседі.

Ерекшеліктері және тиімді тұстары:

Жасанды интеллектті қолданудың ең маңызды аспектілерінің бірі оқушыларды жекелей оқыту.

Жасанды интеллекттің бір ерекшелігі студент немесе қстаз оқып білгенін бірден практика жүзінде қолдана алады.

Тиімдірек оқуға әкеледі, өйткені оқушылар жақсартуды қажет ететін салаларға назар аудара алады және мақсатты оқытуды ала алады.

Қазір нейрондық желілер кез келген салада қолданылады.

Қолжетімділігі жоғары себебі олар біздің ұялы телефонымызға немесе мобильді қосымшаларларға жүктелген.

Білім беру процесінде жасанды интеллектті қолдану тақырыбына одан әрі зерттеу үшін пайдалы болатын бірнеше салалар бар

Жасанды интеллект студенттерге де, оқытушыларға да білім беру процесін жақсарту үшін әртүрлі тәсілдермен қолданыла алады.

Мен педагогикалық тәжірибем барысында және күнделікті оқыту процесінде, осы нейро желілерді пайдаланып жұмыс атқарып келе жатқаным бірнеше уақыт болды. Сол уақыт ішінде мен тек нейрожелінің пайдалы тұстарын ғана пайдаланып жұмыс процесін оңайтатып, практикаға көбірек көңіл бөліп, студенттеріммен жеке

жұмыстануыма көп уақыт бөле алатын дәрежеге жеттім.

Қандай нейрожеліні пайдаланған дұрыс?!

Нейро желіні қалай өз пайдамызға жаратамыз, соны ашып айтайық және қандай нейро желі туралы ақпараттар береміз соларға тоқтала кетейік.

DIDS - нейрожеліні жасау платформасы, Фотоны, Видеоны сөйлетуге, видеоға қосуға болады. Аватар жасау, персонажға тіл бітіру, өзіңіздің жасанды интеллектіңіз етіп жасап, есеп немесе презентация жұмыстарын таныстырушы ретінде қолдануға болады.

ARLOOPA - жазық жерде барлық бейнені 3д форматта көрсетеді. Білім беру саласында крнекілік базасы ретінде таптырмас құрал деп айтар едім. Сізге түрлі керекті сала бойынша арнайы платформада жасалған, көрсететін жеріңізді белгілеп алып ары қарай шікерткіңіздің қызығушылығын өзіңізге аударта аласыз.

CAPTIONS - Адамдардың айтқан сөзін субтитр етіп жасап береді, әртүрлі тілде сөйлетіп бере алатын нейро желі. Бұл арқылы сіз оқылатын мақала немесе деріс барлығын субтитр түрінде бере аласыз, тіпті бұл нейро желі сізге өзге тілге аударып, сол тілдегі нұсқасын да бере алады.

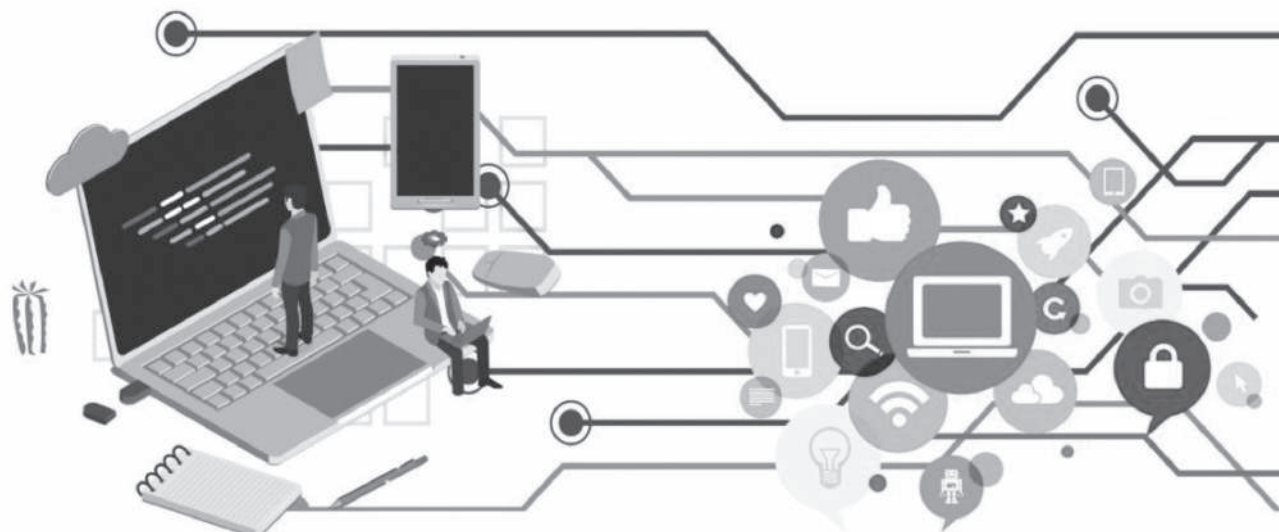
VIDS - Қысқы түсірілген видеолардың жинағынан сізге монтаждalған профисионалды видео жасап береді. Сіз түсірген видеоларды әдемі форматта музыкамен

жасаймыз. Дегенмен көбі оның пайдасынан зияны көп деп ойлайды. Ол адамзатқа қауіпті деген ойлар да бар. Мен бұл пікірмен келіспеймін. Өйткені нейрожелілерді болашақта бизнес ассистент ретінде қолдануға болады. Яғни уақыт үнемдеудің арқасында, басқа да көп нәрсені үлгеруге болады.

Жасанды интеллект оқытушылар мен мекемелерге шешім қабылдауға және ресурстарды бөлуге көмектесу үшін де қолданыла алады. Мысалы, жасанды интеллект алгоритмдері трендтер мен заңдылықтарды анықтау мақсатында оқушылардың үлгерімі туралы деректерді талдау үшін пайдаланылуы мүмкін, бұл мұғалімдерге қосымша мұғалімдерді жалдау немесе оқу бағдарламасын жаңарту сияқты ресурстарды қайда бөлу керектігі туралы негізделген шешімдер қабылдауға көмектеседі.

Сонымен қатар, жасанды интеллект білімге қол жетімділікті жақсартуға көмектеседі, әсіресе ресурстары аз аудандарда немесе мұғалімдері жетіспейтін аудандарда. Жасанды интеллектке негізделген виртуалды және кеңейтілген шындық технологиялары студенттерге орналасқан жеріне қарамастан қызықты және интерактивті білім беру тәжірибесін беру үшін пайдаланылуы мүмкін. Бұл білім берудегі алшақтықты жоюға және студенттерге олардың шығу тегіне немесе әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан тең мүмкіндіктер беруге

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ НЕЙРО ЖЕЛІЛЕРДІҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ

монтаждап береді. Дыбыс, музыка, дизайн өзі таңдап автоматты түрде жасай алады және ол үшін азғантай уақыт кетеді.

ADOBE CHARACTER ANIMATOR - бұл нейро желімен қалаған тақырыбыңызға анимациялық мультфильм жасай аласыз. Керекті құрал ноутбук немесе компьютер және идея. Камераны қосып өзіңіздің қимылыңызбен персонаждарды қимылдата аласыз.

SKETCH.METADEMOLAB - бұл нейро желі салынған суретке түрлі жанрдағы қимылдарды жасата аласыз. Салынған суретті арнайы камера арқылы суретке түсіріп алып, оны өзі жүйелейді, сіз тек пәрмен беру арқылы оның қимылын басқара аласыз.

Міне мен осы нейро желілерді зерделеп пайдаланып көрдім. Өз практикамада нейрожелілердің жақсы тұстарын ғана көріп жүрмін.

Біз оны қандай да бір жұмыс жүргізгенде көмекші ретінде қолданамыз. Құжаттарды өңдейміз, суреттер

көмектеседі. Алайда, білім берудегі жасанды интеллект адам мұғалімдерін алмастырмауы керек, керісінше олардың мүмкіндіктерін кеңейтіп, оқушыларына жақсы қызмет етуге көмектесуі керек екенін ескеру маңызды.

Қорытындылай келе, жасанды интеллект жекелендірілген және тиімді оқу тәжірибесін ұсыну, ресурстарды бөлуді оңтайландыру және білімге қол жетімділікті жақсарту арқылы білім беру процесінде төңкеріс жасай алады. Жасанды интеллект дамып келе жатқандықтан, оқытушылар, мекемелер мен саясаткерлер үшін оның әлеуетін пайдалану және оны жүзеге асыру жауапты, этикалық және студенттерге де, оқытушыларға да пайдалы болуы үшін жұмыс істеу маңызды.

Г.Е. ТЛЕПБЕРГЕНОВА,

Мектепке дейінгі және бастауышта оқыту педагогикасы білім беру бағдарламасының аға оқытушысы, магистр

Махамбет университетінің базасында оқытушы Гүлсүн Ероғлу жүзеге асырған түрік тілін оқыту курсы аяқталды. Марапаттау рәсімінде Гүлсүн ханым студенттер мен оқытушыларды курстың аяқталуымен құттықтап, әрқайсысына естелік сертификат табыс етті.

Гүлсүн Эроғлу өз сөзінде курс қатысушыларының жоғары ынтасы мен еңбекқорлығын атап өтіп, олардың түрлі тілдік және мәдени іс-шараларға белсенді қатысуын атап өтті.

Сондай-ақ салтанатты рәсімде ғылыми жұмыс және халықаралық байланыстар жөніндегі Проректор К.М. Ахмеденов Шет тілдері мен мәдениеттерін зерделеу бойынша осындай білім беру бағдарламалары университетіміздің жаһандық перспективасын қалыптастыруда маңызды рөл атқаратынын айтты.

Біз барлық қатысушыларды курстың сәтті аяқталуымен құттықтаймыз және оларға одан әрі жетістіктер тілейміз!

Шежірелі тарихы бар Махамбет университеті облысымыздағы - ең ірі жоғары оқу орындарының бірі. Университет қабырғасынан осы кезге дейін 100 мыңнан аса маман даярланған. Биыл олардың қатары 2000-ға жуық жас маманмен толықты. Махамбет университетінің қабырғасында сапалы білім алған жас мамандар қолдарына салтанатты түрде дипломдарын алды.

ЖАС МАМАНДАР ТҮЛЕП ҰШТЫ

Шараға университет басшылығы, оқытушылар қауымы, ата-аналар қатысты. Алғаш болып сөз алған М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің ректоры Серғалиев Нұрлан Хабибуллаұлы жас түлектерге ізгі тілегін жеткізіп, кәсіби өмірге қадам басқалы тұрған жастарға сәттілік тіледі.

-Бүгін сіздер өміріңіздің жаңа кезеңіне қадам бастыңыздар. Қажырлы еңбек пен ізденістің жемісі дипломдарыңыз табысталды. Сіздерді осы айтулы оқиғамен құттықтаймын! Махамбет университетінде алған біліміңізбен еліміздің көркеюіне қызмет атқарады деп сенемін. Жаңа белестер мен мүмкіндіктерге толы жолдарыңыз сәтті болсын, қымбатты түлектер!-деді Н.Серғалиев.

Сондай-ақ, Махамбет университетінің ректоры білім ордамыздағы ерікті жастардың ата-аналарына заманауи алғыс хат жолдады.

Бұл алғыс хатта елі үшін аянбай еңбек етуге дайын, рухты жасты тәрбиелеген ата-анаға ізгі тілектер жазылып, арнайы QR арқылы бейне құттықтау жолданды.

Қолдарына диплом алған түлектер қуаныштарын жасыра алмады. Енді олар кәсіби маман. Қатарында болашақ эколог, заңгер, тіл мамандары, мұғалімдер де бар. Барлығы «ұшқан ұямызды қимаймыз»- дейді.

Сандарды сөйлетсек, осы күні 223 ғылым магистрі мен 1500-ден астам түлек өмірлік құжаттарын алды. Жұмыспен қамту бойынша Махамбет университеті жоғарғы көрсеткіште. Жалпы, жыл сайын университет

түлектерінің 98 пайызы жұмысқа орналастырылады.

Оқу жылдарында бітіруші түлектеріміз еңбекқорлықты, адалдықты және білімге деген ұмтылысты көрсетті.

Біз сіздерді мақтан тұтамыз және сізді жарқын болашақ күтіп тұрғанына сенімдіміз. Сәттілік!

Студенттік өмір – қайталанбас дәуір

Адам өмірінің бір күні тарихи сәт болып есептеледі. Өйткені, ол сәт енді қайталанбауы мүмкін. 22 шілде күні 2004 жылы М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетін бітірген түлектер бас қостық. «Музыкалық білім» мамандығы бойынша жоғары білім алған түлектердің алғаш еңбек жолының басталуы да әртүрлі. Бірі Оралдың мәдени ағарту училищесін, ал кейбіреуі басқа қаладағы педагогикалық училищесінің музыка бөлімін бітіріп, 2001 жылы ЖОО жоғары білім алу үшін жеделдетілген топта ақылы түрде оқуға келген болатын.

Бәріміз де отбасын құрғанбыз, екі-үш баламыз бар, мектепте, филармонияда, балабақшада жұмыс істейтін, алдымыз 25-тен асса, мен шамаластар 30-дан асқан, ал кейбір апайлардың жастары 40-тан асқан шағымызда ЖОО студенті атанып, өте ұйымшыл, сабақ жібермейтін, белсенді, тамаша топ болдық. Өте қиын уақытта білім алу бәрімізге оңайға соқпады. Еңбекақымыз - 3500 теңге. Ер азаматтарға жұмыс жоқ, қаладағылар пәтер жалдап

Ақмарал Жардемова сынды ұстаздарымызға мәңгілік қарыздармыз.

Топта 15 студент оқып, ойдағыдай бітірдік. Гүлсара, Әсемгүл деген қыздарымыз өмірден өтті. Жандары жәннатта болсын!

20 жылдық кездесуіміздің мақсаты - көптен көрмеген топтастармен қауышып, өткенді еске алып, әңгімелесу, жеткен жетістіктерімізбен бөлісу, естелікке бейнероликке

тұрамыз, ай сайын пәтерге беретінің, жолақның, ай сайын университетке төлейтін 3500 теңге ақша бар, жылына 35 000 теңге ақша төлеуің керек. Сессияға дейін бекітілген ақшаны төлеп тастамасаң, «біттің», - дей бер. Осындай қиын уақытта бәрімізді бір үйдің балаларындай алға қарай жетелеп, кәсіби бағытта білімімізді шыңдап әрі тереңдеткен аяулы ұстаздарымыздың есімдерін сағынышпен атағым келеді. Факультеттің деканы болған п.ғ. докторы марқұм Меңдіғаным Нағимова, Қанатқали Қожақов, Жұмағаным Рахимова, марқұм Серік Қошқарбаев, Наталья Строкова, Салтанат Табылдиева,

түсіру, мамандығымыз туралы мақала жазу болатын.

Кездесуге келген қыздарға, Ақмарал Бақтыбайқызына және басынан аяғына дейін шапқылап, ұйымдастырушы болған өзіме алғыс білдіремін.

Елі үшін сапалы еңбек етіп жүрген талантты группаластарым аман жүрсін! Зейнеткерлік демалыста жүрсе де, тынымсыз еңбек етіп жатқан Сария Еляева, Сәнім, Салтанат, Меруерт апаларға да амандық тілеймін!

Ләззат ҚАЖЫҒАЛИЕВА,
Университет түлегі

Алғысқа бөленген студенттер

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің профессор - оқытушылары мен қызметкерлері БҚО-дағы су тасқыны салдарынан төтенше жағдай кезінде еріктілер қатарынан табылып, белсенді қызмет атқарды. Осыған орай «Бейбіт күннің батырлары» атты салтанатты іс-шара өткізіліп, Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрі Саясат Нұрбектің атынан арнайы алғыс хаттар табыс етілді.

Университет ректоры Н.Серғалиев табиғи апат кезінде бір адамдай бірігіп, ауызбіршілік танытып, ерекше үлес қосқан ұжым қызметкерлеріне ризашылығын білдірді.

Бұл марапаттар - уақытпен санаспай үш ауысым бойынша күні-түні еңбек еткен жандарға көрсетілген құрмет.

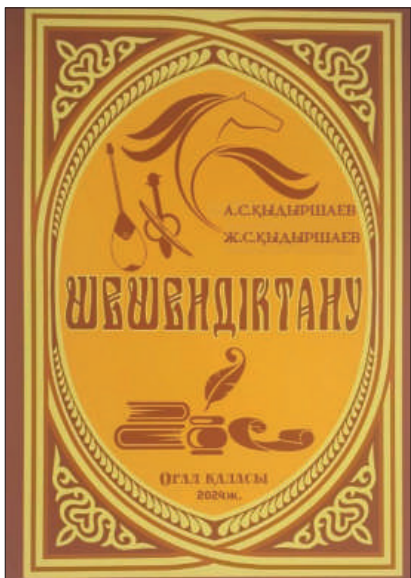
«Біз оқытушыларымыз бен қызметкерлеріміз азаматтық жауапкершілік пен кәсіпқойлықтың жоғары деңгейін көрсетті. Олардың су тасқыны кезіндегі еңбегі барлығына үлгі бола білгенін мақтан тұтамыз», - деп атап өтті Н.Серғалиев.

ШЕШЕНДІК - КӘСІБИ МАМАН КӨРКІ

Профессор Абат Қыдыршаевтың жаңа ұрпақты шешендікке баулыр оқу құралдары

2023-2024 өткен оқу жылы университетіміздегі Қоғамдық даму департаментінің директоры, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Педагогикалық ғылымдар академиясының академигі, Қазақстан Ұлттық құндылықтар академиясының академигі, «Ерен еңбегі үшін» медалінің иегері Қыдыршаев Абат Сатыбайұлының авторлығымен «Шешендіктану» оқулығы (Осы аттас электронды оқу құралы да), «Іскерлік шешендіктану», «Мектеп мұғалімінің шешен сөйлеу мәдениеті», «Қазақ афористикасы: теориясы мен практикасы», «Шешен сөйлеймін десеңіз...» (Осы аттас электронды оқу құралы да) атты оқу құралдары (барлығы 7(жеті) оқу құралы) жарық көрді. Аталған оқулыққа, оқу құралына және электронды оқу құралдарына Қазақстан Республикасының авторлық құқықпен қорғалатын объектілерге қатысты мәліметтерге авторлық құқық беретін мемлекеттік тізімге енгізілгені туралы арнайы Куәліктер берілді (Куәлік № 47718; № 47719; № 47770; № 47771; № 47809). Бұл аталған еңбектер - ағарту саласы мамандары мен студент жастарды шешен сөйлеу мәдениетіне баулитын таптырмас көмекші оқу құралдары. Оқу құралдарының қысқаша сипаттамасы төмендегіше:

1. Қыдыршаев А.С., Қыдыршаев Ж.С. Шешендіктану. Оқулық. Шешендік өнерді жаңадан бастап игерушілерге, жоғары оқу орындарының студенттері мен лицей, гимназия және орта мектеп оқушыларына, жас мамандарға арналған. 5-басылым, Алматы: «Болат Медиа» мекемесі, 2024. - 600 бет. Оқулықта шешендіктану (риторика) ғылымының негіздері таратыла жіктелген. Оқулық мақсаты – шаршы топ алдында ауызша сөйлеуге баулитын сан тарау әдебиеттердің ішінен белгілі бір дәрежеде өзіндік жол сілтеуші, жүйелі бағыт-бағдар беруші рөлін атқару, шешендіктану ілімінің

басты теориялық мәселелері бойынша тұлғаның жинақты да нақты көзқарасын қалыптастыру, шешендікті меңгеруге қатысты қағидалы талаптардың машықтық қалтарыстарын көбірек аңғарту, сөз сөйлеуге даярлану барысы мен көпшілік алды сөйлеуге бағыт - бағдар сілтеу, кеңес беру. Еңбекте тұлғаның ауызекі сөйлеу білігін, әдеби тілдік нормада сөйлеу дағдысын, жазба тілі мен шешен сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың нақты тәжірибелік қағидалары ұсынылған.

2. Қыдыршаев А.С., Шакуова Д.А., Татаханова А.С. Іскерлік шешендіктану. Бизнесмендерге, кәсіпкерлерге, студенттерге және барлық деңгейдегі басшыларға арналған көмекші оқу құралы. - Алматы: «Болат Медиа» мекемесі, 2024. - 400 бет. Кез келген істің нәтижелі болуы іскер маманның ақылға қонымды аргументтердің баршасын да, әсіресе, өзіндік дауыс сазы секілді ерекше мәнді құралды құбылта қолдана білуіне бірден-бір байланысты. Еңбек сәтті өрілген экспромт сөз арқылы мейілінше мол мөлшерде олжаға кенелу, телефон арқылы тиімді қарым-қатынас жасау, бұқаралық ақпарат құралдарымен өзара қарым-қатынасты дұрыс құра білу іспетті іскери шешендіктану қағидаларының сан алуанымен таныстырады.

3. Қыдыршаев А.С. Шешен сөйлеймін десеңіз... (Шешен сөйлеу мәдениетінің кешенді әдістемелік қағидалары). Оқу құралы: Шешендік туралы афоризмдер хрестоматиясы. - Алматы: «Болат Медиа» мекемесі, 2024. - 357 бет. Шешен сөйлеу мәдениетіне баулу мақсатындағы оқу құралында жинақтала ұсынылған афоризмдер басылымы көптен жарық көрмегені өз алдына, қазақ тілінде бұл орайлас жеке жинақ жоққа тән, өте сирек. Кәсіби жас мамандарды осы орайдағы кешенді әдістемелік түйін - тұжырымдармен, халық даналығымен таныстыру – өте қажетті де зеру іс. Аталмыш оқу құралы – «Шешендік тағылымы» (2004), «Шешен сөйлей білеміз бе?» (2017) атты афоризмдер жинақтарының заңды жалғасы. Еңбекке жеті мыңға жуық ежелгі антикалық

дәуірден бүгінгі кезеңге дейінгі отандық және шетелдік ғұлама ойшылдардың, әдіскер ғалым-қоғам қайраткерлерінің, ақын-жазушылардың шешендіктің сырлы әлеміне, сан қатпарлы тұңғыығына, шешен сөйлеу табиғатына қатысты ақыл-нақыл сөздері, халық мақал-мәтелдері енгізілді. Жинақ қалың оқырман қауымға арналған.

4. Қыдыршаев А.С. Мектеп мұғалімінің шешен сөйлеу мәдениеті. Қазақ мектебі мұғалімдеріне, білім, тәрбие саласы педагог мамандарына, мектепке дейінгі тәрбие ісі қызметкерлеріне арналған оқу құралы. – Алматы: «Болат Медиа» мекемесі, 2024. – 160 бет. Оқу құралының мақсаты – қазіргі қазақ мектебі мұғалімінің

педагогикалық-риторикалық тұрғыда шешен сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік, тәжірибелік кешенді жүйесін таразылау, педагогтың күллі іс-әрекетіне қатысты шешен сөйлеу мәдениетінің педагогикалық, психологиялық, лингвистикалық, риторикалық қағидаларын, қағидаларын топтастыра талдау, нәтижеде мектеп мұғалімінің педагогикалық-риторикалық талаптар үдерісіндегі шешен сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік, тәжірибелік тұрғыдағы кешенді жүйесін әзірлеп ұсыну. Оқу құралында қазіргі қоғамдағы мектеп мұғалімінің шешен сөйлеу мәдениетіне қатысты еңбектерге кең көлемді сипаттама жасалған.

5. Қыдыршаев А.С. Қазақ афористикасы: теориясы мен практикасы. Гуманитарлық саладағы колледж, гимназия, лицей және орта мектеп оқушыларына, жоғары оқу орны студенттеріне, сондай-ақ шешендік өнерге, афористика іліміне қызығушылық танытушы жас мамандарға арналған оқу құралы. – Алматы: «Болат Медиа» мекемесі, 2024. – 208 бет. Оқу құралының мақсаты - қазақ афористикасының ғылыми-теориялық негіздерін таразылау, тарихи дәуірлеу мәселесін нақтылау,

афоризмдер жүйесі негізінде шешендікке баулу технологиясын әзірлеу. Оқу құралында әлемі афористика іліміне бойлап, қазақ афористикасының зерделенуіне шолу жасалған. Қазақ афористикасының ғылыми-теориялық аспектілері таразыланып, қазақ афористикасын тарихи дәуірлеу мәселесі, афоризмнің ғылыми негізіне тән факторлары, афористиканы жанрлық тұрғыда жіктеу мәселесі қозғалған. Сәйкесінше кәсіби маманның шешен сөйлеу мәдениетін қалыптастырудағы қазақ афористикасының орны айқындалып, қазақ афоризмдері негізінде шешендікке баулу технологиясының теориялық-әдістемелік, тәжірибелік тұжырымдары ұсынылған.

Қазақ шешендерінің дүлдүлі, сүбелі сөздің жілігін шағып, майын ішкен Жетес биеге сүйенсек, Адамның сәні өнер, білім, ақылы, Жердің сәні жеміс, өнім, дақылы, Сөздің сәні өнегелі өткір нақылы, Пікірдің сәні ойландырар мақұлы емес пе. Осы тұрғыдан келгенде шешендік өнер адам өмірінің әр қилы ішкі үдерістерін бейнелеудің озық тәсілі, өзгелерді өз еркіне бағындырудың аса күшті қаруы, жанды қарым-қатынастың амалы ретінде сөз сөйлеу сиқырына ие болғызатын шын мәнінде адамның құдіреттілігін танытатын көпқырлы ілім сапында таразыланады. Шешендік сөзді жанды сөз әрекеті арқылы көрініс беретін эмоционалды-интеллектуалды шығармашылықтың ерекше бірегей түрі ретінде танимыз.

Әзірлеген: Дильназ МАХУТОВА, Ақторғын ЖАСҚАЙРАТҚЫЗЫ, Қоғамдық даму департаментінің ғылыми қызметкерлері

■ Тұлға

АДАМДАРДЫ ҚАНЫ ҒАНА ЕМЕС, ЖАҚСЫ ІСТЕРІ ДЕ ТУЫСТЫРАДЫ

(Қоғам қайраткері, педагог ұстаз, ғалым Мұрат дос туралы)

Біздің Мұрат ұлу жылы, яғни, 1964 жылы тамылжыған тамыздың 27-сі күні Батыс Қазақстан облысы Теректі ауданы Аңқаты ауылында шаруа отбасында дүниеге келген. 1981 жылы ауыл мектебін бітірген соң, арман-қиялын желеу етіп Алматы астанамызға оқуға талаптанса да, екі жыл бойы жолы болмай, туған ауылында суретші-безендіруші қызметінде тер төгеді. 1982-1984 ж.ж. Кеңес армиясы қатарында болып, Отандық борышын өтейді. Тек 1985 жылы бүгінгі әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық мемлекеттік университетінің филология факультетіне оқуға түсіп, «Қазақ тілі мен әдебиеті және араб тілі пәнінің оқытушысы» мамандығын алып шығады. Одан әрі Мәкең 1990-2004 ж.ж. М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университетінде оқытушы, кафедра меңгерушісі қызметтерін атқарып, 2005-2013 ж.ж. қазіргі Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университетінің оқу жұмысы, ғылыми жұмыс және халықаралық қатынастар жөніндегі проректоры қызметтерін атқарған. Қазіргі таңда осы университеттің ғылыми бөлім жетекшісі. Бұған қоса білім ордасында «Түркітану және алтайтану» орталығына да ғылыми жетекшілік жасап келеді. Мұрат Бөкенбайұлы 1992-1995 ж.ж. Қазақстан Ұлттық ғылым академиясының Шығыстану институтының аспирантурасын тәмамдап, «Хұсрау мен Шырын» поэмасының тіліндегі реликті тұлғалар (XIV ғасыр)» тақырыбында кандидаттық диссертациясын, 2001-2003 ж.ж. әл-Фараби атындағы Қазақтың Ұлттық университетінің докторантурасын тәмамдап, 2005 жылы «Орта түркі тілі лексикасы мен қазақ тілі лексикасының сабақтастығы (XIV ғасыр жазба ескерткіштері негізінде)» атты тақырыбында докторлық диссертациясын сәтті қорғай білді...

Мұрат замандасымыз тілдесе, қазақ тілі, ана тілі десе, ішкен асын жерге қояды. Осы арнадан тарқата айтар болсақ, профессор Мұрат Сабырдың ағартушылық, қайраткерлік білік-дағдысы дәл осы тұстан қалыптасса керек. Себебі Мұрат қайраткер мемлекеттік тілді өз тағдыры санайды. Кім өз тағдырына қалай-солай немкетті салдыр-салақ қарамақ. Мемлекеттік тіл елдік намысымыздың, елдік санамыздың ұшар шыңы емес пе. Бұл - нағыз азаматтық, қайраткерлік көзқарас болса керек. Қашан да профессор Мұрат Бөкенбайұлының дуалы аузынан әлемдік өркениет пен ғасырлар белесіндегі қазақ тілінің әлеуметтік рөлі, тіл экологиясын таза ұстаудағы бұқаралық ақпарат құралдарының орны таразыланып, аударма проблемалары да тарата тарқатылады. Бұған педагог-ритор Мәкеңнің ағартушылық, педагогикалық тірлігін, яғни, ізбасар шәкірт баулу саласындағы кең көлемді кешенді жұмысын қосыңыз...

Жазбаларға жүгінсек, ұлу жылы туғандар өзгелерден өмірлік

күш-қуатымен, денсаулығының мықтылығымен ерекшеленбек. Мінезге бай келіп, мейілінше қарапайым, байсалды да жайлы қалыпта межелі мақсат-мұратына жету жолында асқан еңбекқорлық парадигмасын таныта алар, қай істі де ақыл-парасатымен екшей білетін тұлға делінеді. Екіжүзділік оларға тән емес. Қоғамдағы өзіндік ықпалы, орны болғандықтан, ортасына сыйлы жан ретінде сипатталады. Осы іспетті адами асыл қасиеттерді біз Мұрат замандасымыздың тұла бойынан әркез байқаймыз. Мәкең арбамен қоян алардай нық басып, тұңғыш ойлы қалыпта төңірегіне терең бойлап әркез кербез іс-әрекетімен көріне біледі. Батыр сұлбасына тән ашықауыздығы да, аңғалдығы да жоқ емес. Тұлғалық тұрғысына тәнті бола жүріп, кейінгі ізбасар інілеріне жұғысты болғай деп тілейміз.

Біздің Мәкең - Мұрат Бөкенбайұлы - достыққа берік жан. Біле білсек, жақсы дос дәулет емес пе. Мәселен, Унсурулмаоли Қайқауыс ибн Искандер ибн Кабус ибн Вошимгир ибн Зиярдың «Кабуснамасы» - XI ғасырда жазылған еңбек. «Кабуснама» - XI ғасырда жазылған барша түркі халқына ортақ таңғажайып трактат. «Кабуснама» - ортағасырлық көрнекті ойшыл Унсурулмаоли Қайқауысқа әлемдік атақ пен сүйіспеншілік әкелген мәңгі өлмес туынды саналады. Осы «Кабуснама» контекстісін бұзбай айтсақ, адамның доссыз болғанынан туысқансыз болғаны артық. «Бай досты іздеме, досты өз дәрежеңе қарай таңда», «Жақсы жаныңа жолдас, жаман - малыңа жолдас», «Нан достары ар-намыс достарындай болмайды», «Ақымақ дос ақылды дұшпаннан жаман», «Ақылсыз достың істеген ісін ақылды дұшпан істей алмайды» деп өсиет қалдырған ғұлама. Осы тұжырымдардан түйіндесек, біздің Мәкең досымыз қашан да қиналғанда жаныңнан табылады. Көріп-біліп жүргеніміздей, тағдыр табыстырған тұлғалардың досқа, туысқа айналары анық. Тіпті адамдардың қаны ғана емес, жақсы істері де туыстырары сөзсіз! Бағзы мәдениет бұлақтарына бойлап, б.з.б. V-VII ғ.ғ. қазақ арналарынан таратсақ, ақыл атасын ақиқаттан көрген Анақырыс бабамыз да ағыл-тегіл ой өрер еді. Егер де скифтер, сақтар, ғұндар, сол сияқты сармат, аргиппей, исседон, массагеттер біздің арғы арналарымыз саналса, сол бабаларымыздың ұстанымына құлақ түрсек, олар достыққа адал адамдарға құрмет көрсетуден асқан абырой жоқтығын айтады. Досын сатқанды қосын сатқанмен бірдей көрген. Тіпті құдалықты да достықтың дәнекері тұрғысында бағалаған. Қазір қоғам, сәйкесінше адам өзгеріп жатса сөзіміз жоқ, бабаларымыз эллиндіктердің достығы скифтердің достығына қарағанда баланың ойынындай екен деп турасын айтқан. Ал керек болса!.. Иә, дос көп болмайды. Асылы, дүниеде достық заңынан асқан заң да жоқ-ау, сірә! Досқа адалдық рухқа адалдықпен бірдей. Өмір тәжірибесіне жүгінсек, қанмен бекітілген достықты жаннан безген жаман бұзады. Демек, байлықтан артық достық бар, достықтан артық байлық жоқ! Олай болса, табын-табын малыңмен емес, қатар-қатар қосыңмен емес, ақ-адал досыңмен мақтанғанға не жетсін!.. Қысқасы, біз Мұрат досымызбен мақтанамыз! Осы ұғымдар үдесіне сай тағдыр қосқан еңбекторысы Мұрат досымыз туралы айтылар сөз аз емес...

Алғашқыда біз үшеу едік. Өзілдеп «БАМ» ұйымы дедік. Болат, Абат, Мұрат дегеніміз. Екі дауыссыз дыбысты буын жасаушы «А» дауысты дыбыс екені де рас. Үш дыбыстың да тілдік тұрғыдан өзіндік сипат-ерекшелігі барлығы сияқты өмірде де аталған үш азаматтың тұлғалық мінез-характерлері де мүлдем бөлек-ті. Таңғаларлығы, тағдыр үшеуіміздің басымызды біртұтас қылып табыстырды. Лайым, тіл-көзден сақтағай!.. Оған дәлел - ел ішінде «Абат жазады, Болат шығарады, Мұрат мақтайды» тұрғысында айтылған тұжырымның өрілуі... Кейін Болат досымыз Астанаға көшті... Шешім аяқ астынан болды да, абдырап қалдық. Қимастық қой, әрине!.. Құдай сақтап достар қатарына Рақымжан қосылды. Дос болғанда қандай?! Достар ұйымы енді «РАМ» аталды... Әңгіме түрколог ғалым Мұрат досымыздың бірер қасиет-қыры хақында ғой...

Қашан да елі үшін тер төккен тұлғалар хақындағы ұтымды да оралымды сөз жүйесі жалын мен оттан, төккен терден, тіпті туындаған қауіп-қатерден жаралып жатады. Бір қарағанда көкірегі сезімді, көңілі ойлы тұлғаларға ел жағдайының тыныс-тіршілігінің бәрі де анық та қанық секілді. Десек те, тәуелсіз еліміздің құндылықтарын жаңа ұрпақ санасына сіңіруде, халықтың әл-ауқатын арттыруда, ел дамуының қарқындылығын ширатуда ғылым мен білімнің өзектілігі даусыз. Адами капиталды тиімді пайдаланудың да, елдік рухты еселей түсудің де маңызды факторы - білім мен ғылым. Біле білсек, ғылым - теңіз, білім - қайық. Астары терең теңеулер. Аксиомасы сол: адамзат әлемінің шарықтап шығар биік шыңы ғылым арқылы ғана жүзеге асары ақиқат. Демек, күллі әлемдегі ғылым мен білім - мақсатты да межелі ісіміздің нәтижелі жүзеге асуының алтын алқасы дерлік. Абай данамызға сүйене айтсақ, тегінде адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез секілді құндылықтармен озары даусыз. Ойлана қарасақ, одан басқа тұстармен оздым ғой демектің бәрі де - ақымақшылық. Дүние де өзі, мал да өзі, ғылымға көңіл бөлсеңіз демей ме данышпан. Осы тұрғыдан келгенде профессор Мұрат Сабырдың тұлғалық қалыптасуының сом бұтағы - ғалымдығы. Егер де қазіргі ғылым дамуында тіл тарихы саласындағы зерттеулердің де бағыт-бағдары жетіліп, тіліміздің дыбыс жүйесін жаңа қырынан қарастырудың өзекті мәселелері алға тартылуда десек, қазақ тіл білімі жан-жақты зерттелген ғылымдар қатарында тіліміздің тарихы мен болашағына бірдей қызмет етуде. Ғылым дамуы қазақ тілі тарихын зерттеуде алдымызға жаңа міндеттер қойып, тіліміздің басқа түркі тілдерімен байланысты ортақ арналарын, түркі жазба ескерткіштер тілін зерттеудің маңыздылығын көрсетіп отыр. Тіл үнемі дамып-жетілу үстінде болғандықтан, ол сапалық өзгерістерге ұшырап, тіл дыбыстары арасында сәйкестіктер түзеді. Сондықтан дыбыстар сәйкестігі сол тілдің тарихи заңдылықтарын, ішкі даму ерекшелігін, туыс тілдермен байланысын көрсететін теориялық маңызы зор дыбыстық өзгерістер де. Тіл тарихына зер салатын болсақ, оның үздіксіз дамып-жетіліп отыратын динамикалық құрылым екенін байқаймыз. Сондықтан тілдің ішкі даму заңдылықтары мен қалыптасу жолдарын тарихи (диахрониялық) тұрғыда қарастыратын фонетика-лексика

саласындағы зерттеу деректерінің маңызы зор. Туыс тілдер арасында бұдан басқа да өзгерістер, өзіндік ерекшеліктер орын алады. Осы заңдылықтарды зерттеу барысында жеке тілдердің табиғатын терең тануға жол ашылады. Қазақтың тарихы өте тереңнен, біртұтас түркі халқының тарихынан бастау алады. Телегей теңіз біртұтас түркі халқынан орта түркі заманында қыпшақтардың қауымдастығы арқылы бүгінгі қыпшақ тілдері де даралана бастаған. Қыпшақтану түркітанудың құрамдас бөлігі болғанымен де, біздер үшін өзіндік ерекшелігі бар сала деп есептей аламыз. Қазақ тіл білімінде қазіргі таңда қыпшақтану саласын зерттеуші, филология ғылымдарының докторы, профессор М.Б.Сабыр қыпшақтануды қазақтанудың басты бағыты, ал қыпшақтанумен шұғылдану - қыпшақ әлемінің қара шаңырағы Қазақстанның тарихи қасиетті міндеті тұрғысында санайды.

Алғашқы түркітанушы орыс ғалымдарының түркі (қазақ) тіліне қатысты айтылған пікірлері - қазіргі таңда да әлі өз құндылығын жоймаған, алдағы ізденістерге де көмегі тиетін маңызды зерттеулер. Осы алғашқы зерттеу еңбектерде тіліміз жөнінде сипаттама беріліп, алғашқы ғылыми талдаулар жасалған. Қазіргі таңда осы еңбектердегі көзқарастар одан әрі тереңдетіліп, тіліміздің табиғатына сай бағытта зерттелген еңбектермен жалғасын табуда. Алғашқы түркітанушылар зерттеулерінде түркі (қазақ) тілінің фонетикалық ерекшеліктерін, лексикалық байлығын танытуға назар аударылғаны, қазақ тілі лексикасының дыбыстық құрамы, дыбыстар сәйкесі жөнінде талдау жасалғаны байқалады. Ал қыпшақтанушы ғалым М.Б.Сабырдың «Орта түркі тілі лексикасы мен қазақ тілі лексикасының сабақтастығы (XIV ғасыр жазба ескерткіштері негізінде)» атты зерттеуінде орта ғасырда түркі тілдерінің, оның ішінде қазақ тілінің сөздік қоры ғасырлар бойы қандай жолмен қалыптасып, бүгінгі күнмен қалай жалғасып дамып келе жатқандығына ғылыми терең барлау жасалынған. Қазіргі таңда ғалым М.Б. Сабыр түркітану, әсіресе, орта түркі тілі лексикасы, қыпшақтану саласын зерттеуде еліміздегі бірден-бір белгілі ғалым танылуда. Зерттеуде түркі жұртына ортақ мұра саналатын XIV ғасырдың белгілі жазба ескерткіштері Құтыптың «Хұсрау мен Шырын» поэтикалық романы, Сейф Сарайидің «Гүлстан би-түрки» проза, өлең аралас поэмасы, Хорезмидің «Мұхаббат-наме» лирикалық дастаны, Махмуд бин Алидің «Нахдж әл-Фарадис» прозалық шығармаларының лексикасы мен оның қазіргі қазақ тіліндегі көрінісі жайы таразыланған. Қазақ тілінің сөздік қорының ұзақ уақыт бойы қандай жолмен, қалай дамығандығын көрсету үшін ескерткіштер лексикасының қазіргі қазақ тілі лексикасымен ұқсастықтарын, айырмашылықтарын саралап, сонымен бірге көнеден қолданылып келе жатқан сөздердің басқа да түркі тілдеріндегі тілдік қолданыстарына назар аударылған. Тілімізде әбден қалыптасып кеткен бірсыпыра сөздердің осы қазіргі дәрежеге жетіп, қалыптасу жолын анықтаудың ғылыми әдістері көрсетілген.

Сөз мағынасын өзгерте алатын тілдің ең кіші бірлігі фонема екендігі белгілі. Қыпшақтану саласының маманы М.Сабырдың сөз мағынасынан бұрын

орта түркі жазбаларының дыбыстық ерекшеліктеріне назар аударып, орта түркі тілі лексикасы мен қазақ тілі лексикасының сабақтастығын анықтау жолында олардың дыбыстық ерекшеліктеріне талдау жасауы - зерттеу жұмысының ұтымды тұсы. Сондықтан тарихи фонетикалық зерттеулерге сүйенген автор орта түркі жазбаларының дыбыстық ерекшеліктеріне, түрлі дыбыс сәйкестіктеріне тоқталып, көне мен қазіргі сөздер аралығындағы сингармониялық варианттар мен параллельдерді талдау арқылы көрсетеді. Сөздердің фонетикалық тұлғасы мен семантикалық болмысы тығыз байланысты, сондықтан орта түркі тілі лексикасының осы екі тұрғыдан өзгеруі қатар келтірілген. Ғалымның бұл талдаулары тарихи фонетика-фонология саласына да сүбелі үлес қоса алады. «Орта түркі тілі мен қазақ тілінің лексика-семантикалық байланысы» атты тарауда автор ескерткіштерде кездесіп, тарихи тілдік сабақтастықты білдіретін лексемалар туралы айтып, оларды мағынасы мен тұлғасы толық сай келетін сөздер; мағынасы сай, тұлғасы ішінара фонетикалық өзгеріске түскен сөздер; тұлғасы толық, сәйкес келген, бірақ ішінара семантикалық өзгеріске түскен сөздер; мағынасы да, тұлғасы да өзгеріске түскен сөздер тұрғысында таразылайды. Сөз мағынасының дамуы, кеңеюі мен тарылуы, осы құбылыстардың әр түрлі сипатта өтіп жатқаны нақты талданған. Зерттеудің бір тарауын «Табиғат», «Адам», «Қоғам» тұрғысынан қарауы көңілге қонымды, себебі ол зерттеу жұмысының жан-жақты да терең болуына жағымды жағдай жасаған. Ғалым Табиғаттың Адамға, Адамның Қоғамға, Қоғамның Адамға және бұл үшеуінің Тілге ықпалын әрі Тілдің осы үшеуіне кері ықпалын сезіне отырып, салмақтап, саралап, орта түркі ескерткіштері лексикасы этимологиясын ежелгі түркілік тілден іздеп, байыпты талдау жасаған. Ғылыми еңбекте қазіргі заманғы мақал-мәтелдер мен тұрақты сөз тіркестерін көне нұсқаларымен салыстыра зерттеуге ерекше назар аударылған. Мұнда зерттеуші ретроспективтік тәсілді пайдаланудың артықшылығын орынды танытады. Жазба ескерткіштер тіліндегі фразеологизмдердің түркі халқына ортақ және қазақы нұсқалары туралы, мақал-мәтелдердің қазіргі қазақ тілімен семантикалық байланысы туралы нақты деректер келтіре талданған. Сөздің тұлғасы мен мағынасының тарихын жақсы түсіну үшін оның құрамын айыра білудің маңызы зор. Сондықтан ғалым өзінің кезекті талдауын морфологияға, түбірлер мен олардың өзгерісіне, жұрнақтарға арнайды. Түркі тілдерінде өлі түбір мен өлі жұрнақтарды ажырата білу, жұрнақтардың тілдік эволюциясы жайында нақты деректер берілген. Автор көрсеткендей, орта ғасырларда әртүрлі диалектілік белгілер болғанымен, негізінен біртұтас түркі тілі қалыптасқан, сондықтан осы кезеңдегі жазба ескерткіштер лексикасы, оның лексика-семантикалық топтары, тілдің сөзжасам-морфологиялық ерекшеліктері жүйелі зерттеліп, орта түркі лексикасы мен қазақ тілінің сабақтастығы ғылыми тұрғыда жан-жақты талданған. Ғалым зерттеуінде көне жазбаларды кешенді зерттеудің әдіс-тәсілдерін терең пайдаланғандығы байқалады. Зерттеу нысаны болған жазу мұраларының әрқайсысы статистикалық тұрғыдан байыпты зерделеніп, орта түркі тілі лексикасынан қазіргі қазақ тілінде нақты қанша сөз қолданылатындығы көрсетіледі.

Түркітанушы Мұрат Сабыр қазақ әдебиеті тарихындағы белгілі ақын- жыршылардың тілін, өлең-жырлар мәтінін зерттеуге де ерекше мән беріп, осы бағытта ғылыми мәнді мақалалар сериясын ұсынған. Солардың бірі қазақ әдебиетінің төрінен орын алатын жыр дүлдүлі, жауынгер ақын Махамбеттің аузынан от болып төгіліп, ұран болып өріліп, елім деп егіліп, қалың қазақты азаттық үшін күреске шақырған өлеңдерінің тілін талдап, Махамбет поэзиясының бастау бұлағына қатысты күрделі сұрақ төңірегінде ғылыми мәнді ой қозғайды. Ғалым Алтын Орда жазба мұраларын қазіргі қазақ тілінің қайнар көзінің бірі тұрғысында тарата айтып, бұл бұлақтан мұсылманша өте сауатты болған, орысша да хат таныған Махамбет те сусындағанын, нәр алғанын дәлелді айқындайды. Махамбет өлеңдеріндегі мағынасы мен формасына зер салатын сөз айшықтары көп екендігін талдап көрсетеді. Нәтижеде ғалым М.Б.Сабырдың: **«Дауылпаз ақын Махамбет Өтемісұлы поэзиясының тілі ортағасырлық қыпшақ-оғыз тілінде жазылған жазба мұрағаттармен тығыз сабақтас деп айтуға болады. Ақын Махамбет тілін XIV ғасырда көне қыпшақ тілінің жаңа, ұлттық сипат алған заңды жалғасы, мирасқоры деп танығанымыз абзал. Қазақ әдеби тілі тарихында Махамбет ақын шығармаларының тілі сол кезеңді танытатын мәдени мұрамыздың бірі»** - деп тұжырым жасауы ойлантпай қоймайды. Сондай-ақ бүгінде бізге мәлімі - қазақ халқының мақал-мәтелдерінің өз бастау бұлағын көне түркі әдебиетінен алатындығы. Мақал-мәтелдер - түркі халқының даналық шыңы. Бабалардан қалған ескі сөздер, есті сөздер - халықтың кемеңгер ойшылдығын, ой зергерлігін, көрікті көсем сөзділігінің анық айғағы. Демек, мақал-мәтелдер - халық шығармашылығының төл жемісі, өмір тәжірибесінен түйген даналық дәні. Ғалым бұған дәлелдің бірі ретінде Махмуд Қашқаридың «Диуани лұғат-ат түрік» атты түркі

сөздерінің сөздігі еңбегін таразылауы құптарлық.

Бүгінде түркітану ілімінің профессоры Мұрат Сабырдың қаламымен бір шоғыр зерттеу еңбектері жазылды. Мәселен, «Құтыптың «Хұсрау мен Шырын» поэмасы және оның тілі» (2003), «Орта түркі тілі лексикасы мен қазақ тілі лексикасының сабақтастығы (*XIV ғасыр жазба ескерткіштері негізінде*)» (2004), «Көне түркі тілі» (2007), «Көне қыпшақ жазба ескерткіштерінің тілі» (2008), «Таным таразысы» (2010), «Түркілік мұра: дәстүр және сабақтастық» (2012), «Қазақ тілінің шығу тарихы (фонетика)» (2013), «Құтыптың «Хұсрау мен Шырын» поэмасының лексика-грамматикалық сипаты» (2013), «Орта ғасыр жазба ескерткіштерінің фразеологиялық және паремиологиялық қорының этномәдени сипаты» (2014), «Қыпшақтану» (2019), «Көне қыпшақ тілі мен қазақ тілінің фоно-морфо-семантикалық сабақтастығы» (2021), «Көне қыпшақ ескерткіштерінің лексикасы» (2021) атты монографиялары мен оқу құралдарымен, 500-ден астам ғылыми мақалалары. Демек, тіл тамырын тереңдете зерттеуді мақсат еткен ғалым орта ғасыр жазба ескерткіштерінің тілін зерделеп, түркітану, қыпшақтану, алтайтану, тарихи лексикология, тарихи фонетика, тарихи грамматика, қазақ тілі тарихы, түбіртану, тұлғатану, этимология, ономастика, фразеология, паремиология, ежелгі дәуір әдебиеті, мемлекеттік тіл саясаты сияқты салаларға қалам тартқан.

Жинақтай келсек, қыпшақтанушы М.Б.Сабырдың ғылыми еңбектерінің тақырыбының, зерттеу алаңының кеңдігі байқалады. Бұл ретте біз М.Сабырды тіл білімінің әр саласына үн қосып, отандық түркітанудағы және әлемдік лингвистикадағы танымал ғалымдар Э.Наджип, Ғ.Айдаров, Ә.Құрышжанов, Ә.Ибатов, Б.Сағындықұлылардың заңды ізбасары тұрғысында танимыз. Түркітанушы М.Б.Сабырдың зерттеу еңбектерінде тіліміздің тарихи тамырына терең барлау жасалған, тіл табиғатын дөп басқан ғылыми мәнді тұжырымдары мол.

Өрине, бұның бәрі бір адамға аз несібе емес. Алпыстың асуындағы арғымақ жастың жалына қарғып мінген нағыз азамат қайратының көрнекті көрсеткіші. Халықтық даналыққа сүйенсек, *«Арыстанның белгісі артына қарап ақырмайды, Нар түйенің белгісі қабырғасын сөксе де бақырмайды. Нағыз туған асыл ер қанша қасірет шексе де, қайғыланып «аһ» ұрмайды» десе-ді. Осы ретте ата жолын қуа білген арғымақ мінезді Мұратты біз жайдарлы да жігерлі, қарымды елдік істе ілгері, мойымас маңдайлы, еш нәрсеге де таңғалмас таңдайлы, кеудесі алтын, ағайын-бауырға жақын, азаншыл да қазаншыл, қайратты да батыл қазақтың бірегей арда азаматы тұрғысында танимыз. Біздің досымыз - жастың тезі бола білген айтқан сөзі дәрі, талтүсінде қажуды ар көретін, ұят санайтын бірегей ізгі дағды иесі. Оны кейінгі жаңа ұрпаққа темірқазықтай жол көрсетуші, бағыт-бағдар беруші нұрлы ақыл иесі ретінде білеміз. Мұрат ұстаз -шәкірттеріне Алаш арыстары сынды рухани құндылықтар жүйесін дарытушы, ізбасар тұлғаларын ізгілікке, имандылыққа, ұнабаттылыққа, адамгершілікке, арлылыққа, адалдыққа, әділеттілікке баули білген терең ілім, кемел адамдық қасиет иесі, жас ұрпақты білімімен көркейту жолындағы зор жауапкершілікті мол тәжірибенің иесі. Досымызды жеке тұлғаның қадір- қасиетін, кісілік кемелділігін әудем жерден танитын мол парасат-пайым иесі ретінде бағалаймыз. Мәкең - ел руханиятын байыту жолындағы теңдессіз төккен теріне бола зор энергияның, мол интеллектінің иесі, ел мүддесіне талмай қызмет етер іске адал зиялы зерде иесі. Асылы, ата-бабамыз перзентінің ақыл-ойы кемел, мінезі көркем, болашағы жарқын болғай деп тілеген. Ендеше, Мәке, Тәңірім ұл-қыздарыңызға, немере-жуен, шөбере-шөпшек, неменелеріңізге текті қыздың қылығын, судың тұнығын бергей! Асаудың арынын, түнгі оттың жарығын бергей! Асқар таудың паңдығын, бұлбұл құстың таңғы үнін бергей! Даланың жазықтығын, гүлдің нәзіктігін бергей! Теңіздің тереңдігін, ердің көңілін, бүркіттің жүрегін бергей! Әулет ұрпағының ел ырысын еселей арттырар күллі ісіне береке-бірлік бергей, кең пейіл бергей, ұзақ өмір бергей! Ардақты досымызға ақыл берген Алла мол ризық, дене берген Алла зор денсаулық, жан жаратқан Алла қажырлы рух бергей! Қадірлі Мұрат! Алпыстың асқарындағы тұлғаға тән дер шағыңыз құтты болсын! Құдай қосқан асыл жарыңыз Ғалия ханым қашан да Сіздің самалыңыз, ұл-қыздарыңыз амалыңыз болғай! Өзіңіз отбасыңыздың жамалы, әулетіңіздің қамалы болғайсыз!*

Абат ҚЫДЫРШАЕВ,
педагогика ғылымдарының докторы, профессор, академик
Нұрбол СӘДУАҚАС,
филология ғылымдарының кандидаты, доцент
Рақымжан ХАМЗА,
БҚО Жарынды балаларға арналған мамандандырылған «Білім-инновация» мектеп-лицей-интернаты директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары, педагог-зерттеуші
Болат ЖЕКСЕНҒАЛИЕВ,
кәсіби тіл маманы, фонетист ғалым

■ **Ұстаз парызы**

Ұстаз - ел тірегі

Ұстаз болу – жүректің батырлығы. Расында, «ұстаз» деген ұлылықтың шыңына жетіп қасиетті де қастерлі атауға айналуы жайдан-жай болмайды. Ұстаздық адамзатқа берілген үлкен аманат. Алайда, Шерхан Мұртаза атамыз: «Батырдан – барымташы, барымташыдан – ұры, ұрыдан – қары, қарыдан – бәрі туады. Әсіресе, соңғысы көп. Бір кем дүние...» дегеніндей, қазіргі аумалы-төкпелі заманда сол «ұстаз» деген қастерлі атаудың қасиетін төмендетіп, көңілді көншітпейтін жандар да арамызда баршылық...

Менің түсінігімде, «мұғалім», «ұстаз» атаулары екі бөлек ұғым. «Жай мұғалім хабарлайды, орташа мұғалім түсіндіреді, жоғары мұғалім шабыттандыра-ды» демекші, оқушыға нағыз білім мен тәрбиені қатар сіңіріп, шоқты үміт отын жандырып, шабыттандыратын жан ғана «ұстаз» қатарына жатқызылады. Ал «жай ғана хабарлайтын» жандар мұғалім сапында ғана. Себебі, ұстаздық – ең таза, пәк жұмыс. Осындай қасиеті жоғары мамандыққа кір келтіріп, қадірін түсіретін кейбір пенделер ғана. Біздің міндет – әлі болмысына бойлап, ойына жамандық келе қоймаған жас толқындарды білімге баулу, болашақ еліміздің үміттерін жандыру. Ұстаздың алдынан қара да, дара да, ғалым да, өкім де өтері даусыз. Демек, ұстаздық – нағыз әмбебап мамандық! Ақ халатты абзал жандар адамның тәнін емдесе, ұстаздар қауымы тұлғаның жанын емдейді. Бір мезетте ұстаз ана да, әке де, психолог та бола алады. Ұстаз – педагог тұлғаның тұла бойына рухани адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Ұстаз – жай ғана ақпаратты жеткізуші емес, тұлғаны білім нәрімен сусындатушы, шынайы болашақ өмірге дайындаушы. Бүгінде біздің ең басты мақсатымыз – адами құндылықтары орныққан ұрпақ жетілдіру. «Білім дұрыс берілмесе, ел шекарасын аша беруге болады» деген түсінік бар. Себебі қанша жерден сырт күштері белді, қарулы болса да, елдің білім беру жүйесі әлсіз, тәрбиесі ақсап тұрса, ол – тесік ыдысты жамағанмен пара-пар. Ал керісінше, білім беру жүйесі мен тәрбиесі жақсы болса, сыртқы жау да, ішкі дау да қарсы тұра алмайды. Ертеңгі ұрпақтың кандай деңгейде өмір сүретініне қазіргі ұстаз жауапты.

Дильназ МАХУТОВА,
Қоғамдық даму департаментінің ғылыми қызметкері

«Бос уақыт және менің хоббиім»

Уақыт дегеніміз не? Уақыт – адам өміріндегі баға жетпес құндылықтардың бірі. Бұл бағалы ресурсты кері қайтара алмаймыз. Ал бос уақыт дегеніміз тұлғаның барлық атқарылатын жұмыстан тыс уақыт бөлігі. Ал сіз бос уақытыңызды қаншалықты тиімді пайдаланып жүрсіз? Осы сауалды өзіңізге қойып көрдіңіз бе?

Бос уақыттың адамға тигізер пайдалы да, зиянды да жақтары бар. Егер адам бос уақытын ұйқымен пайда алып келмейтін іспен өткізсе оның зияны тиері анық. Ал өзі қалаған, сүйікті ісімен айналысатын адам уақыттың да қадірін біледі. Уақытты тиімді пайдалану үшін ең алдымен өз уақытыңызды қадағалаңыз. Мен бос уақытымда әртүрлі аспаптарда ойнаймын. Оны мен өзімнің хоббиіме де айналдырдым. Аспаптарда ойнауға бар бос уақытымды арнап, талантымды шыңдауға тырысамын. Осылайша өз уақытымның тиімді өтуін қадағалаймын. Келесі, ол атқарылған істерге талдау жасау. Бос уақытыңызда өз-өзіңізге жауап беріңіз. Қызықты кітаптар мен жаңалықтар көріңіз, спортпен айналысыңыз. Бұл әдістер уақытты тиімді өткізудің бір бөлігі ғана. Уақытты зая кетіру – ең ауыр өкініш. Уақытын қадірлемеген жан көптеген мүмкіндіктен айырылып қалады. «Уақыттың бос өткені – өмірдің бос кеткені» деп ата-бабамыз айтқандай, өміріміз бос өтіп кетпесі үшін жоғарыда аталған кеңестерді қолдана отырып, уақытымызды тиімді өткізейік

Адам баласы уақытын ұтымды пайдалана білгенде ғана көздеген мақсатына жете алмақ. Сүйікті іспен айналысу жетістікке жетуіңізге де пайда әкеледі. Уақытты тиімді пайдалана білу үшін, адам ең алдымен оның маңыздылығын түсініп, әр іске шыдамдылықпен табандылықпен қарауы қажет.

Іңкәр МАХМЕТ,
Мәдени-тынығу жұмысы БББ 1-курс студенті

Қазақ өлеңінің сұңғыла сұлтаны Сұлтанмахмұт Торайғыровтың осылай “Абайды оқы, таңырқа” деп, ұлағатты ұран көтергелі де жүз жылдан асып кетті. Данышпан, ғұлама ақынның яғни Хакім Абайдың туғанына биыл 179 жыл, ал дүниеден озғанына 120 жыл. Өзі өлсе де сөзі өлмеген ұлы ақынның ұлағаты ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, ғасырдан-ғасырға ұласып, туған халқымен бірге жасасып келеді. Осы орайда алаш қайраткері Міржақып Дулатовтың мына бір сөзі ойға оралады: “Зәредей шүбә етпейміз, Абайдың өлген күнінен қанша алыстасақ, рухына сонша жақындармыз. Үнемі бұл күйде тұрмас, халық ағарар, өнер-білімге қанар, сол күндерде Абай құрметі күннен-күнге артылар. Бірінші ақынымыз деп халық жиі-жиі зират етер, халық пенен Абай арасы күшті махаббатпен жалғасар. Ол күндерді, біз көрмеспіз, бірақ біздің рухымыз сезер, қуанар”. Иә, дәл солай жылда Абай ескерткіші басына барып, гүл шоқтарын қойып, ақын өлеңдерін оқып, ақын рухына тағзым ететініміз айнымас шындық. Ал, енді екінші мәселе – осы ғұлама ақынның шығармаларын қаншалық ұғынып, данышпанның өсиет ұлағатын қаншалықты орындап жүрміз.

Осындай ойды Абайдың туылған күні қарсаңында облыстық “Ақжайық” телеарнасының “Алдаспан” хабарында болған “Абай - рухани өміріміздің темірқазығы” атты сұхбатта айтқан едік.

Абайтанушы—академик Мұхтар Әуезов “Абайды білмек парыз ойлы жасқа” дей отырып, “Абай деген терең теңіз, алып мұхит. Абайды таныған сайын, оның түбіне маржандарын алу үшін сүңги беруің керек, сүңги беруің керек” деп өзі де кейінгі ұрпаққа алып Айсбергті көтеріп, көрсетіп кетіп еді. Ғалымның асыл пікірлері тура бір ғасыр бұрын айтылса да әлі күнге өз бағасын жойған жоқ, қайта қазіргі рухани жаңғыру кезеңінде, әділетті Қазақстан құру жолында бірінші орынға шығып отыр. Шындығында да әділетті, ақылды қоғам құрамыз десек Абайды білу, Абай өсиеттерін орындау барша қазақтың парызы болмақ.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев “Абай және ХХІ ғасырдағы Қазақстан” атты мақаласында: “Абайды тану – адамның өзін-өзі тануы. Адамның өзін-өзі тануы және үнемі дамып отыруы, ғылымға, білімге басымдық беруі – кемелдіктің көрінісі. Интеллектуалды ұлт дегеніміз де – осы”, - деген еді.

Яғни Абайды тек мерейлі тойлары кезінде ғана емес, әрқашанда “біздің ұлт болып дамуымызға жол ашатын қастерлі құндылық” ретінде қарап ой өрісімізді кеңейтіп, рухани тұрғыдан жаңғырып дамуымыз үшін қайта-қайта үңіліп ұғынуымыз керек деген сөз. “Жалпы өмірдің қай саласында да Абайдың ақылын алсақ, айтқанын істесек ел ретінде еңселенеміз, мемлекет ретінде мұратқа жетеміз” - дейді Мемлекет Басшысы.

Ал, енді осы Абай айтқан ақылдың әр сөзінің құны мен құты қандай еді деген ойға көшейік.

Бүгінгі таңдағы Әділетті Қазақстан құру бағдарында да Адамзаттың Абайы мақсат тұтқан мұраттар, алаш баласы аманаттаған асыл істер алтын арна болып тартылғандай. Осы орайда бірінші кезекте Абайдың “Ғылым таппай мақтанба...” өлеңіндегі “Бес асыл ісі” көкейіңізді көктей өтіп, көкірегіңізге сәулелі нұр құяды. “Талап, Еңбек, Терең ой, Қанағат, Рақым”. Осы сөздерді ақын сөз деп емес “Бес асыл іс көңсеңіз” деп алады. Яғни ұлы ойшыл адам баласын нақтылы іске шақырады. Талаптылық, таппынушылық, еңбекқорлық, терең ойшылық, білімділік, қанағатшылдық, рақымшылдық әрине жақсы қасиеттер, әңгіме осыларды іс жүзінде дәлелдеу керек деген сөз. Осыларды ұғыну, оларға осыларға тұшыну бірінші кезектегі іс болуы қажет. Ал керсінше “Өсек, өтірік, мақтаншақ, еріншек, бекер мал шашпақ – бес дұшпаннан” “суытып көңіл тыюға” шақырады. Қоғамды кері кетіретін де осы жаман істер. Өсек айту, өтірік айту, мақтаншылық, еріншектік, ысырапшылдық бұл қазіргі қоғамымыздың айықпас дертіне айналғалы қашан?! Осы сәтте Абайдың жаңағы

ақылын тыңдап, бір ойлануымыз шарт. Мұны ұлы ғұламаның бірінші өсиет ақылы деп қабылдаңыз.

Абайдың ақылы деген қағиданы әрі қарай талдау үшін “Өсемпаз болма әрнеге” өлеңіне тоқталайық.

Өсемпаз болма әрнеге

Өнерпаз болсаң, арқалан.

Сен де — бір кірпіш дүниеге,

Кетігін тап та, бар, қалан!

Қайрат пен ақыл жол табар

Қашқанға да қуғанға.

Әділет, шапқат кімде бар,

Сол жарасар туғанға.

Бастапқы - екеу соңғысыз,

Біте қалса қазаққа,

Алдың — жалын, артың — мұз,

Барар едің қай жаққа?

Пайданы көрсең бас ұрып,

Мақтанды іздеп, қайғы алма.

Мініңді ұрлап жасырып.

Майданға түспей бейгі алма.

Бұл өлеңінде де ұлы ақын алдыңғы өлеңіндегі ойын толықтыра түседі де, осы жақсы, игілікті істерді жасау үшін ақыл, қайрат, жүрек қана жол таба алатынын баса көрсетеді. Өзіңде бармен көзге ұрып “өзгелерден артықпын” деп, басқалардың “күндестігін қоздырып” елді әлекке салмай, қайта осы қоғамға, еліме нендей

“АБАЙДЫ ОҚЫ, ТАҢЫРҚАН, БАСЫҢ ШАЙҚА!...”

жақсылық жасай аламын деп еңбек етуді айтады. Ақырын жүріп, анық басқанның еңбегі ешуақытта далаға кетпейтінін баса көрсетеді. Ол еңбек, әрине, еліміздің дамуы үшін жасалса ғана. Сондықтан да Президентіміз Еңбек адамының мәртебесін көтеріп, келесі жылы Еңбек адамы жылы деп жариялауы да осыдан болса керек. Қоғамның дамуы үшін кірпіш болып қалану әрбір жастың борышы деп түсінуіміз керек. Мұны ұлы данышпанның екінші ақылы деп қабылдаңыз.

Қайрат, ақыл, жүректі үнемі бірлікте қарастыру, алдыңғы екеуінің тек “әділет пен шапқатты” көздейтін жүрекке бағынуын қалау – қазақ ұлтының өмір философиясы екенін Хакім Абайдың “Өуелде бір суық мұз – ақыл зерек” өлеңінен толық байқаймыз.

Өуелде бір суық мұз ақыл зерек,

Жылытқан тұла бойды ыстық жүрек.

Тоқтаулылық, қалыпты, шыдамдылық,

Бұл – қайраттан шығады, білсең керек.

Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста,

Сонда толық боласың елден бөлек.

Жеке-жеке біреуі жарытпайды,

Жол да жоқ жарыместі жақсы демек.

Ақыл да, ашу да жоқ, күлкі де жоқ,

Тулап, қайнап бір жүрек қылады әлек.

Біреуінің күні жоқ біреуінсіз,

Ғылым сол үшеуінің жөнін білмек.

Бұл – қазақ әдебиетіне ұлы Абайдың сөзбен өрнектеп берген “толық адам” ілімі. Ақын көрсетіп отырған үш қасиет – “ыстық қайрат”, “нұрлы ақыл”, “жылы жүрек” адам өмірінде еш уақытта азбайтын, арзандамайтын мәңгілік құндылықтар. Адам жаратылысының тән мен ақыл және оларға қозғалыс, тіршілік беретін жаннан тұратынын ежелгі ойшыл даналардың бәрі де бірауыздан түгендеп кеткен. Мысалы, Әбу Насыр Әл-Фараби өзінің “Қайырымды қала тұрғандарының көзқарастары” атты трактатында “Қайрат”, “Ақыл” және “Жүрек” сияқты ұғымдарға түсінік бере келіп: “Жүрек – басты мүше, мұны тәннің ешқандай басқа мүшесі билемейді. Бұдан кейін ми келеді. Бұл да басты мүше, бірақ мұның үстемдігі бірінші емес”, - дейді. Әл-Фарабидің осы философиялық тұжырымы Абайдың жаңағы өлеңі мен 17-қарасөзінде өзінің логикалық жалғасын тапқан деп айтуымызға толық негіз бар. Абайдың сөзінде “Қайрат”, “Ақыл”, “Жүрек” үшеуі әрқайсысы өзін мықты санап, айтысып, таласып, ақыры “Ғылымға” келіп жүгінеді.

Сонда «ғылым» үшеуіңнің де айтқандарың рас, үшеуің де қажетсің деп әрқайсысың қасиеттерін айтып, соныңда: «Осы үшеуің басыңды қос, бәрін де «Жүрекке» билет», - деп ақыл айтады. Абай осы үш категория жайында түйін жасап, Әл-Фарабидің жоғарыда айтылған пікіріне өз оқырманының ұғымына лайықты жеткізеді. Осы үшеуің бір кісіде менің айтқанымдай табылсаңдар, табанының топырағы көзге сұртерлік қасиетті адам

сол, үшеуің ала болсаң, мен, «Жүректі» жақтадым. Құдайшылық сонда, қалпыңды таза сақта, құдай тағала қалпыңа әрдайым қарайды деп кітаптың айтқана осы»-депті деген қорытындыға келеді. Сөйтіп Абайдың «Нұрлы ақыл» жайындағы тұжырымының қайнар - бастаулары Әл-Фарабидің интеллект туралы ілімінде жатқанын аңғару қиын емес.

Ал, қазіргі айтып жүрген, «интеллектуалды ұлт қалыптастыру идеясы Абайдан бастау алды деуге болады» деген тұжырым осында жатса керек.

Абайдың көл-көсір ғибрат ақылын өзiрге осы үш-ақ өлеңімен түйіндейік. Өуелі Абай өзі айтпақшы осы үш өлеңді тұшынып ұғып алайық.

Түптеп келгенде Абайдың барлық туындылары адамзат баласын түрлі-түрлі қателіктен сақтандырып, адамшылық қасиетті жоғалтпауға, сөйтіп адамгершілікті жүйелі де желілі дәріптеуге арналады.

Жоғарыда Абай айтқан қасиеттерді бойына сіңірген адамның келешегі зор, болашағы айқын. Адам баласының мәдениетін, парасат-пайымын тұлғалайтын да осы асыл қасиеттер деп ұғынуымыз керек. Бұл да бүгінгі екі құлағы тығындаулы, көздері компьютермен тұмшалаулы, ойларының арнасы «Айфон», «Смартфон», «Айпаттармен» бітеулі жастарымызға өте қажет. Осындай қоғам дертіне шалдыққан жастардың санасын сауықтыру, ойын жарақтандыру, қиялын өрістету, ақылын асылдандыру үшін Абай шығармаларын оқуға, Абай туындыларын зерделеуге, Абай айтқан ақылға бұру - бүгінгі таңдағы ең үлкен маңызды мәселе.

Ұрпағымыз білімді, халқымыз парасатты, мәдениетті болу үшін жастар тәрбиесімен айналысып жүрген әрбір педагог осы жағын терең ойластыру қажет деп ойлаймыз.

Ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев «Абай қазақтың әр баласын ұлтжанды азамат етіп тәрбиелеуге шақырды. Оның мұрасы - парасатты патриотизмнің мектебі, елдікті қадірлеудің негізі. Сондықтан азаматтарымыздың көзі ашық болсын десек, Абайды оқудан, ақын өлеңін жаттаудан жалықпаған жөн, - дегені мәлім. Олай болса, Президенттің осы сөзін басшылыққа алып балабақшалардан бастап, орта мектеп, жоғары оқу орындарының барлық мамандықтарына “Абайтану” пәнін, курстарын жүйелі жүргізуіміз қажет. Сонда ғана Абайтану барлық ұлттық құндылықтарымызды қамтый отырып, ұлттық тілді, дінді, дәстүрді де оқытып, жас ұрпақты елін, ұлтын Абайша сүюге тәрбиелейтін болады. Сол кезде ғана қазіргі айтып жүрген ұлттық идеологиямыздың тамыры Абай шығармаларынан нәр алатындай жүйе жасалады ғой деп ойлаймыз.

Абайды оқиық тағы да, тағы да. Ұлы Абайдың данышпандық тұлғасынан, қадір қасиетінен нәр алып, Әділетті Қазақстан құру аманатын адал әрі абыроймен орындаймыз деп ойлаймыз.

Ж.Ж. ШАЙКЕНОВ,
М. Өтемісов атындағы БҚУ доценті,
филология ғылымының кандидаты

АБАЙ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЗАМАН

Қаншама ғасыр өтсе де, ұлылардың биік парасатты тұлғасы жарқырап, алып бәйтеректей зорая бермек. Себебі, заманынан озып туған, биік өрелі тұлғалар өз уақытының ғана өлшемі емес, ол адамзат баласының ғасырларға созылған рухани-мәдени өмірімен бірге мәңгілік жасай береді. Оларды заманында тану мен уақыт таразына салып безбендеу қажет. Бұл туралы Әл-Қайс: «Өресі биік тұлғаларды алдыңғы қатарға шығара алмаған және солардың ақыл-ойы мен іс-әрекетінің игілігін пайдаланып, жемісін тұтына алмаған қоғам ауыр дағдарысқа ұшырайды», - дейді. Осындай алыптарды іздесек, алысқа бармай-ақ, өзіміздің Ұлы Абайға тағзым етпей өте алмаймыз. Абайдың артына қалдырған мол әдеби, ғылыми танымдық мұрасы күн өткен сайын ғауһардай жалтырай түсіп, рухани өмірімізге қажеттілігі арта түсуінің жұмбағы неде?

Абайдың өткен өз ғасырында да, қазіргі замандағы да қасіреті – адамзат ақыл-ой санасынан асып туғандығы. Өз заманынан асып туған кемел ой иесі замандар өткен соң, менің жазғанымды ұғынар деген тілекпен қарасөз сынды мұрасын қалдырып кетті, бірақ бұл қара сөздің бүгінгі данышпандар мен ғұламаларға да қажеті аздау болып тұр. Арзан тренингтер мен жеңіл коучтардың заманында Абайдың философиялық ойларын терең ұғынбай, беткі жағын ғана шолумен жүрген тәріздіміз.

Абай сынаған заманнан бері қазақ қоғамы мен қазақтың мінез-құлық, этикалық санасы өсті ме, рухани кемелдікке жеттік пе? Біз Абайдай ұлылардың рухани мұрасының игілігіне жеттік пе, мәселе осында болып отыр. Қазіргі қоғам экономикалық, технологиялық тұрғыдан дамығанымен, рухани дағдарысты басынан кешіп жатқан заман. Ол заманды Абай болжағалы қашан?!

Ұлы Абай өз заманында қазақтың бойындағы кейбір мінез-құлықты сынады және қазақтың өнер-білімге ұмтылуы қажеттігін айтқан болатын. Себебі, қазақ қоғамының алға дамуы үшін білімді ұрпақ пен өнерді үйренген жастың заманы келетінін болжады. Адам баласының жаратылысында бәрі де бірдей жастың заманы келетінін, тек өмірде адамның бірі-бірінен өнер мен ғылым, ақыл-парасаты, ар өлшемі және мінезі арқылы озатынын өзінің қара сөзінде айтқан болатын. Мысалы, 18-қарасөзінде: «Кербездің екі түрлі қылығы болады: бірі бет-пішінін, мұртын, мүшесін, жүрісін, қас-қабағын қолдан түзетіп, шынтағын көтеріп, қолын тарақтап әуре болмақ. Біреуі атын, киімін «айран ішерім» деп, солардың арқасында сыпайы, жұғымды жігіт атанбаққа, өзінен ілгерілерге елеулі болып, өзі қатардағының ішін күйдіріп, өзінен кейінгілерге «әттең, дүние-ай, осылардың атындай ат мініп, киіміндей киім кигеннің не арманы бар екен?!» - дейтұғын болмаққа ойланбақ. Мұның бәрі - масқаралық, ақымақтық. Мұны адам бір ойламасын, егерде бір ойласса, қайта адам болмағы - қиын іс. Кербез дегенді осындай кер, кердең немерден безіндер деген сөзге ұқсатамын. Тегінде, адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озбақ. Онан басқа нәрсеменен оздым ғой демектің бәрі де – ақымақтық», - дейді.

Осы қарасөзде айтылған ойға біз қазіргі таңда тереңірек бойлап, ішкі мәнмәтіндегі автордың ой шыңырауынан уызын қанып ішпеген тәріздіміз. Сыртын ғана қалқып алып, ернеуін ғана жалағандай күйдеміз. Қазіргі қоғамның бет алысын қарасаң, біздің қоғамдағы бәсекелестік пен бақталастық, тіпті оқыған білімді адамдардың арасында түрлі сорақылықтардың орын алуына құлағымыз үйреніп кеткендей. Жемқорлық пен алаяқтық та осы зиялы деген әлеуметтік топтың өкілдерінен шығып жатқанда, Абай атамыздың ғылым мен білімді тек қарынның қамы үшін ғана пайдалан деп айтпағанына жаның түңіледі. Абай өнер-білімі, ғылымы мешеу боп артта қалған еліміздің дамуына, ұлтымыздың әлемдік өркениеттерге қол жеткізіп, барша халықпен тең дәрежеде өмір сүрсе деген арман-тілегі болатын. Ғылым мен білім ұлтқа қызмет етсе екен деген Ұлы Абайдың тілегі қазіргі қоғамда қандай деңгейге жетті? Жемқорлық жайлаған қоғамның кейпі мынау, ал адамдағы негізгі үш ішкі сезімнің – жігер, рух және «меннің» мүлдем басқаша сипат алғанын көріп, бойыңды үрей билейді. Қазіргі қоғамда халықтың мемлекеттік жүйедегі орын алған келесіз жағдайларға қарсылық танытуы жиілеп кетті. Неге? Себептері көп, бірақ жауап жоқ. Ал, оның бәрін Ұлы Абай өзінің қарасөздерінде ғасыр бұрын айтып кетті.

Тағы да Ұлы Абайға жүгінсек, «Адам баласын заман өсіреді, кімде-кім жаман болса,

оның замандасының бәрі виновен», – деген ұғымға біз қандай деңгейде үңіліп жүрміз? Қазіргі атыс-шабыс, зорлық-зомбылықтың, жемқорлық пен алаяқтықтың неше түрін күнде естиміз, көреміз, бірақ соған құлағымыз үйренгендігі сондай, етіміз өліп кеткен. Тек менің айналада болмаса болды деген жеке «меннің» деңгейіне түстік. Түрлі әлеуметтік желідегі болып жатқан оқиғалар ұрпақ санасын улап, әсер етпей қоймайтыны белгілі. Міне, осы құбылыстарды Абай әлеуметтік желі, жасанды интелект жоқ заманның өзінде айтқан болатын. Соның жолын да ұсынды. Қоғамның моральдық, этикалық нормаларының сақталауы мен ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың сақталауы мен тепе-теңдігіне әрбір қоғам мүшесі жауаптымыз.

Қазіргі моральдық құндылықтардың азғындық шегіне жетуіне әрбір қоғам мүшесі біздер де жауаптымыз. Әр адамның заманға, заманның адамға әсерін сөз қылады. Осылайша, Абай заманды қалыптастыратын адамдардың өздері екендігін, сондықтан әркім өзін дамытуға, өзін тәрбиелеуге күш салуы керектігін меңзейді.

37-қарасөзінде: «Мен егер закон қуаты қолымда бар кісі болсам, адам мінезін түзеп болмайды деген кісінің тілін кесер едім», - дейді Абай Құнанбайұлы. Міне, қоғамдағы түрлі келеңсіздіктердің орын алуы мен тыйылмауы да заң талаптарының әлсіздігі мен орындалмауынан келіп шығады. Тағы да жемқорлық жайлаған қоғамда заңның орындалуынан түңілген қоғамның кейпі көз алдымызға келеді.

Ұлы ақын, философ Абай осы қара сөздерді тап қазіргі қазақ қоғамына арнап жазып кеткендей әсерде қалдырады. Себебі, Абай осындай алмағайып заманды болжап, өз заманының биігінен әлдеқайда озық ойлап, ұлт болашағына аманат етіп қалдырғандай.

Абай қарасөздері - бүгінгі заманның ар-намыс кодексі болуға тиісті қымбат қазына. Оның ішкі мазмұнында жеке адамның мінез-құлқынан бастап, қоғамдық ортадағы әрбір жеке адамның жалпыадамзаттық өркениетке жауапты екенін ұғындыратын терең білім мен тағылымды ой жатыр. Мемлекеттік жүйедегі тәртіп пен заңдылық орнауы үшін әрбір тұлғаның жеке басындағы этикалық нормалары мен тәлім-тәрбиесі, ұлттық болмысы арқылы берілетін салт-санасы бәрі де қамтылған.

XXI ғасыр - той тойлайтын заман емес, ой қуып ғылым жетістігін игеріп, дамуға ұмтылатын, бәсекелестікке төтеп беретін заман. Қазіргі заманда адамның интеллектуалдық күш-қуатының күрт артып, әлемді басқаруға жасанды интелектің араласуы көп нәрсеге ықпал етеді. Жылдар бойы жасалатын жұмысты ай немесе санаулы күндер ішінде атқаратын мүмкіндігі жоғары технологияларды адамзат баласы ойлап тауып жатыр. Тіпті алпауыт елдердің зорлық-зомбылығы күшейіп, жаулаушылық соғыс технологиясының өзгергендігі сондай, үйде отырып, пультпен басқарып отыруға дейін жетті. Бұл адамзат баласының ғылым-ілімді теріс мақсатқа, антиморальдық сипатта пайдалануынан көрініп отыр.

Дегенмен, ақпарат ғасырында адамзат баласының кәсіби мүмкіндігі артқанымен, ой-сана, рухани мәдениет деңгейінен алшақтап кеткен қуыс кеуде қоғамның кейпі байқалады. Сондықтан Абай заманында айтылған рух күші мен ақыл-сана тәрбиесі қай заманда да өз маңызын жоймақ емес.

А.А.АҚБОЛАТОВ,

*М.Өтемісов атындағы БҚУ филология факультетінің деканы,
философия докторы (PhD)*

«Шын мәнінде, озық ойлы ұлт болудың ең төте жолы – кітап оқу. Сондықтан кітап оқу мәдениетін қоғамда барынша орнықтыруымыз керек» деп Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Атырау қаласында өткен Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында айтып өтті. Осы орайда адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас жасаудағы тілден кейінгі ең кемел құралы – кітап. Кітап – қоғам мүшелерінің қарым-қатынасын реттеуде ғана емес, бүгінгі заман мен тарихты және болашақты жалғастырып тұрған рухани арқау. Адамның ойын байытып, сауатын жоғарылатып, білім нәрімен сусындатар орта – кітапхана. Жазушы Әбіш Кекілбаев: «Адамды адам еткен – кітап, адамзат еткен – кітапхана» деп айтқан. Қазіргі заман білімді жастардың қолында. Білім жолында кітаптың алар орны қымбат. Зерек, білімді, өрісі кең маман болып қалыптасу үшін де кітапхананың алар орны ерекше. Университет ғылыми кітапханасы оқырмандар назарына тарихта ізі қалған, елдің тарихындағы ұлы тұлғаларымыздың есімдерін ұрпақ санасына сіңірту, жастардың кітап оқуға деген қызығушылығын арттыру мақсатында тұрақты кітап көрмелері ұйымдастырылады. Оқу залы мен көркем әдебиеттер абонементінде белгілі драматург М.Хасеновтың «Пай-пай, жас жұбайлар-ай!» пьесалар жинағы, Ш.Мұртазаның «Ай мен

«Шын мәнінде, озық ойлы ұлт болудың ең төте жолы - кітап оқу. Сондықтан кітап оқу мәдениетін қоғамда барынша орнықтыруымыз керек».

*Президент Қасым-Жомарт ТОҚАЕВТЫҢ Атырау қаласындағы өткен
Ұлттық құрылтайдың үшінші алқалы жиынында сөйлеген сөзі*

Кітап - ақылына ақы сұрамайтын алтын қазына

Айша», Т. Әлімқұловтың «Телқоңыр», Б. Майлиннің «Күлпаш», Ә.Нұршайықовтың «Ақиқат пен аңыз», «Махаббат қызық мол жылдар», М.Жұмабаевтың «Батыр Баян», Ж.Шамұратова «Сандық: новеллалар, детектив әңгімелер» мен орыс классиктерінің Н.В.Гоголь «Өлі жандар» поэмасы, А.Н.Островский Пьесалар, А.С.Пушкиннің «Борис Годунов» тарихи трагедияны аударған Қ.Бекхожин, І.Мамбетов. Бұл жинаққа кірген орыс халқының ұлы жазушылары: А.С.Пушкиннің «Борис Годунов», Н.Гоголадш «Ревизор», Ю.Лермонтовтың «Маскарад», А.Островскийдің «Талант пен бағынушылар», А.Чеховтың «Шағала», «Шие бауы», А.Максим Горькийдің «Шыңырау түбінде», В.Маяковскийдің «Қандала» атты қазақша аударылған пьесалары бар. Оқырмандар шығармаларды жыл бойы оқып, оқиға желісімен ой бөлісіп отырады. Кітап – адамзат баласының сан ғасырлық ақыл-ойының, оқу арқылы жетілуінің, кемелденуінің арқасында қол жеткен дамылсыз даму үрдісінің жемісі, өткен тарихы мен өмірлік тағылым-танымының алтын сандығы. Көз жетпейтін жерге ұшқыр ой жетеді. Ал сол ойдың жүйріктігін жетілдіретін де, ұтқырлығын оздыратын да, сөзге шешендігін шынықтыратын да – кітап екені ақиқат.

С. НҰРҒАЛИЕВА,

*Ғылыми кітапхана Оқырмандарды қамту
бөлімінің меңгерушісі*

Демалыс – еш нәрсеге алаңдамай, барлық жұмыстан босатылатын уақыт. Әр адам осы демалыс уақытын әртүрлі бағытта қолданады. Мысалы, бірі басқа қалаға барса, енді бірі өзін басқа бағытта сынап, жұмыс істейді, жақындарымен және достарымен уақыт өткізетіндер де бар. Біздің белсенді құрамның 1-курс студенттерінен алғашқы жазғы демалысын қалай өткізгені туралы сұхбат алған болатынбыз.

**КӨШКІНБАЙ АМАНДЫҚ,
НВУФП-11 тобының студенті:**

- Менің демалысым өте қызықты өтіп жатыр. Ауылға келген сәтте отбасым, достарым күтіп алған болатын. Одан әрмен көптен көріскенше сағынып қалған жақын туыстарымның үйлеріне барып бір сағынышымды басып алдым. Барлық қызықты уақытымыз өткен, 11 жыл оқыған мектебімізден де «Түлектермен кездесу» атты кешке шақырылып, көңіл көтеріп қайттым. Әртүрлі тойларға барып көңіл көтеріп, қалаға барып қарт Каспийдің таза ауасын жұтып бір марқайып қалдым. Демалыстың әр сәтінен ләззат алып, әр күнді қызықты өткізуге тырысудамын.

**ЕРБОЛАТ ӘЛИ,
ФКС-15 тобының студенті:**

- Менің демалысым басқалардан ерекше деп айта алмаймын, бірақ өзім үшін қызықты өтуде. Бастапқыда үйімді, отбасымды сағынып едім, қазір университетімді, өзіммен қатар жүрген белсенділерді сағындым. Мен демалыс күндері әртүрлі туыстарыммен, достарыммен жиындарға барудамын. Жылда өткізілетін студенттермен кездесуге де барып, студенттік күндерімді баяндап бердім. Үйдің қара шаруасы мен кешкілікте болатын 2 сағат жаттығу жасаумен демалыс күндерім зулап өтуде.

БЕЛСЕНДІНІҢ ЖАЗҒЫ ДЕМАЛЫСЫ

**ТИЛЕКҚАЙЫРҚЫЗЫ ДИНАРА,
До-11 тобының студенті:**

- Барлық студенттер екінші семестрдің де сессиясын ойдағыдай тапсырып үш айлық демалысқа шыққан болатын. Мен де өз сессиямды сәтті тапсырып, өз үйіме қайттым. Демалысым бірден Қостанай қаласында оқитын құрбымды әуежайдан қарсылап алудан басталды. Бір-бірімізді сағынғанымыз сонша, бір ай уақыттың қалай тез өтіп кеткенін аңғармай қалыппыз. Құрбыммен жылы естеліктерді еске түсіріп, аңгіме-дүкен құрып, бірге кино көріп, әуелден баруға құштар болып жүрген керемет орындарға барған болатынбыз. Уақыттың қызықты өткені сонша жеке жоспарларымыз есімізден шығып кетіпті. Уақыт аз, әрмен қарай қалған демалыс күндерімді отбасыммен өткізіп, ойымда ұзақ уақыт жүрген жоспарымды іске асырғым келді, ол - ата-анаммен фотосессия жасау болатын. Бақытқа толы, жылы суреттер пайда болған соң, отбасыммен ерекше жерде кешкі ас істік.

Әр күнімді ерекше өткізу үшін алдын ала жоспар құрып қойғанмын. Сол жопар бойынша отбасыммен коньки теуіп, туыстарымызды қонаққа шақырып, өзімізге демалыс жариялап, ерекше демалыс орындарына барған болатынбыз. Жоспардан тыс, мені білім нәрімен сусындатқан, алғаш оқу мен жазуды үйреткен Ақжайық жалпы орта білім беретін мектебіне бардым. Сөзбен жеткізе алмайтын тылсым бір сезімде болдым. Себебі, мен мектепке оқушы емес студент ретінде, артымнан ерген жас түлекке ойын-күлкі үшін емес, бағыт-бағдар беру үшін барған болатынмын. Оқушылармен көп нәрсені талқыладық, керемет дүниелерді жоспарладық. Демалысымда менің жүрегіме жылы естеліктер жиналып, керемет бір сезімге бөлендім.

**НУРЛЫБАЕВ САЯТ,
Хим-13 тобының студенті:**

-Мен алғашқы жылымды жақсы өткіздім, жаңа достар тауып, көптеген қызықты нәрселерді үйрендім. Сессияларды да жақсы тапсырдым, әрине, кейбір пәндер қиын болды, бірақ мұғалімдердің көмегімен бәрін жеңіп шықтым.

Бұл университетті таңдаған себебім - мұнда сапалы білім мен тәжірибе алуға мүмкіндік көп. Оқу бағдарламалары заманауи талаптарға сай және профессорларымыз білікті мамандар.

Болашақта білімімді одан әрі жетілдіріп өз мамандығымның үздігі болуды қалаймын. Сонымен қатар, өз ісімді ашып, қоғамға пайдалы жобалар жасағым келеді. Ең бастысы, білімімді адамдарға пайда келтіру үшін қолданғым келеді.

**МАХАМБЕТ АЙГЕРІМ,
ПиП-11 тобының студенті:**

- Менің демалысым еліміздің бас қаласы Астана қаласында басталды. 10 күн бойы Астанада демалдым. Ағам, жеңгем, ініммен қыдырдық. Балқарағайға бардық. Күн сайын әртүрлі жерлерде жүрдік. Естен кетпес демалыс ұйымдастырдық. Бұл демалыстан тек естеліктер жинап қоймай, бауырларыммен өткізген әр уақыттың ерекше екенін түсіндім. Қалаға келген соң жұмысқа кірістім. Жаңа жұмыс, жаңа бастамалар бастадым, жаңа адамдармен таныстым. Қазіргі уақытта бос жатпай, еңбек етудемін. Осы жылға ең маңызды мақсат қойып, соған жету үшін жұмыс жасап келемін. Бір сөзбен демалыс күшті өтуде.

**АМАНГЕЛЬДИЕВА АЛИНА,
До-11 тобының студенті:**

-Мен демалысымды қызықты өткізудемін. Жаз басталған бойда Ақтөбеге қыдыруға барған болатынмын. Ақтөбе өте әдемі қала, бірақ ауа райы Оралға қарағанда өзгеше. Оралға келгеннен кейін сыныптастарыммен кездесуге бардым. Кейін барлығымыз жиналып бітірген мектебімізге барып, өз мұғалімдерімізді көріп қайттық. Басқа қаладан келген сыныптастарымызбен бас қосып, түрлі кештер жасаудамыз. Жазғы демалысым осылай өтуде.

**ЗАЙНИЕВА ФАРИЗА,
студентка Гео-11-1:**

-В этом году я закончила свой первый учебный курс в стенах естественно-географического факультета педагогического университета имени Махамбета Утемисова. При поступлении я точно знала, что хочу учиться именно в этом высшем учебном заведении. Мой выбор был сделан на основе советов семьи и друзей, наставлений преподавателей и личного желания. Мой первый учебный год в стенах университета прошел очень насыщенно и интересно. Мне легко давалась учеба и занятия. Помимо учебы я вступила в клуб активистов нашего факультета и развивалась в разных сферах. Благодаря активной жизни в университете я нашла много друзей и приятелей. Я переживала насчет своей первой сессии, но к счастью она прошла довольно легко, и я успешно сдала все экзамены. В будущем, я надеюсь, что стану хорошим специалистом в своей сфере и буду работать во благо нашей страны!

Оқу жылының аяқталғанына 1 айға жуық уақыт өтті. Қазіргі таңда студенттердің көпшілігі емтихандарын аяқтап, ауылдарына демалысқа тараса, кейбір топ студенттері далалық сараманнан өтуде. Жазғы демалысты дұрыс өткізе білу бұл әр студент үшін маңызды. Себебі, сабақ уақытында оқудан өзгеше уақыт тапшы болып жататыны анық. Сондықтан жаз мезгілі кез келген студенттің өзіндік қабілеттерін шыңдауына өте оңтайлы уақыттардың бірі деп есептеймін. Қазіргі қоғамның даму қарқыны өте жылдам болғандықтан, студенттің бір күні бір күніне ұқсамай, заман талабына сай білім алып, болашағына нық сенімді қадамдар жасауға ұмтылуы тиіс. Жастардың бос уақыттарын тиімді өткізудің бірден бір жолы - студенттік «Жасыл ел» еңбек жасағы деп санаймын. Себебі, дана халқымыз «жақсылық жасасаң, далаға жаса» деп тегін айтпаған ғой. Осы халық даналығын түсіне білген студенттеріміз «Жасыл ел» жасағында жұмыс істеп, табиғатқа көмек қолын созып-ақ, өз қажеттіліктерін де өтей алуда. «Жасыл ел» – еңбек жасағы 2005 жылы Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан экономикалық, әлеуметтік және саяси жедел жаңару жолында» атты дәстүрлі Жолдауы негізінде құрылған көшбасшы

Жазғы демалысты қалай тиімді өткізуге болады?

жастар ұйымы. «Жасыл ел» жастар ұйымының мақсаты - алдымен, елімізді, қаламызды көгалдандыру, абаттандыру

арқылы студент жастарды еңбекпен қамтамасыз ету. Сөйкесінше, жылына қаншама жастарды осы бағдарламаға

тарта отырып, олардың арасындағы жұмыссыздықты төмендету. Екіншіден, жастар арасында экологиялық тәрбиені насихаттау. Демек, жастардың Отанға, жерге, табиғатқа деген патриоттық сезімін ояту. Ал үшіншіден, жастар арасында достық қарым-қатынасты нығайту, жастардың табиғатқа қамқорлықпен қарап, өзінің жеріне, еліне деген сүйіспеншілігін қалыптастыру.

«Жасыл ел» бағдарламасын іске асыру мемлекеттік жастар саясатының негізгі басым бағыттарының бірі. БҚО-да М.Өтемисов атындағы Батыс Қазақстан университетінің 200-ге жуық студент жастары «Жасыл ел» еңбек жасағының құрамына тіркеліп, маусымдық жұмыстарды өз деңгейінде атқаруда. «Жасыл ел» еңбек жасағының жұмысшылары өз жұмыстарын табиғаттағы зиянкес жәндіктер мен арамшөптерді жою, демалыс саябақтарын тазалау, гүлзарларды суару және ағаштарды өктуе жұмыстарынан бастады. Жұмыстарыңызға сәттілік тілейміз табиғат жанашырлары!

Диана САЙЛАУОВА,
Химия-Биология БББ 1-курс студенті

2016 жылы қаңтардың 30-ынан бастап шығады-Издаётся с 30 января 2016 года

Газет – халықтың көзі, құлағы һәм тілі.

Ахмет Байтұрсынұлы

ЖУРНАЛИСТ

№6 (71), тамыз 2024 жыл

(Journalist)

Баубек Бұлқышев атындағы жас журналистер клубының жаршысы

■ Ұлттық бренд

ҒАЛЫМ БОЛМАЙ НЕМЕНЕ,
БАЛАПЫҚТЫ ҚИСАҢЫЗ!

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев: «Адамның өзін-өзі тануы және үнемі дамып отыруы, ғылымға, білімге басымдық беруі – кемелдіктің көрінісі. Интеллектуалды ұлт дегеніміз де осы. Осыған орай Абай сөзі ұрпақтың бағыт алатын темірқазығына айналуы қажет... Абай туындыларының мазмұны жалпыадамзаттық құндылықтарға толы... Абай қара сөздерінің басты миссиясы - ойлану, өзгеге ой салу, мақсатты ұстанымға айналдыру. Демек, ұлы ойшылдың қара сөздері - аса құнды еңбек» деген-ді. Абай – елдік мұраттың айнымас темірқазығы. Абай – ұлтымыздың мәдени капиталы. Абай – жаңа Қазақстан бренді. Ақынның мұрасы – күллі адамзат баласының рухани азығы. Абай мұрасы – біздің ұлттық тұрғыда бірлесуімізге, елдік тұрғыда дамуымызға жол ашар қастерлі де қасиетті құндылық. Олай болса, Абай бабамыз елдің қай ісіне сүйініп еді? Сол сүйінген ісінен үйрене алдық па? Абай данамыз қазақтың қай ісіне күйініп еді? Сол күйінген ісінен жирене алдық па?.. Анығы, Абай ғұламаның өз заманындағы іскерліктің ұйытқысы, еңбекқорлықтың мотиваторы болғанына талас жоқ.

Біздіңше, бүгінгі өзекті мәселенің бірі - Абай сынды ғұламаның терең де тұңғыық ойларын еркін түсіну, бойға сіңіру үшін жаңа ұрпаққа дұрыс түсініктеме беру қажеттігі. Кемеңгер ойшылдың рухани мол мұрасын бүгінгі, кейінгі жаңа ұрпаққа ұғындыру - парыз іс. Мәселен, ғұлама Абайдың 45 қара сөзінің әрқайсысының өзіндік салмақ-өлшемі бары анық. Ойшыл Абай 15-қара сөзінде: «Егер де есті кісілердің қатарында болғың келсе, күніне бір мәртебе, болмаса жұмасына бір, ең болмаса айына бір өзіңнен өзің есеп ал! Сол алдыңғы есеп алғаннан бергі өмірді қалай өткіздің екен, не білімге, не ахиретке, не дүниеге жарамды, күніңді өзің өкінбестей қылықпен

өткізгіппісің? Жоқ, болмаса, не қылып өткізгеніңді өзің де білмей қалыппысың?» деп жазады. Данышпан Абай бабамыз өзінен кейінгі ұрпаққа, бүгінгі сіз бен бізге бұл ойлы тұжырымын неге айтты? Ғұлама Абай сөзінің құндылығы неде? Ойшыл Абай ақылды мен ақылсыздың белгілі бір парқы бар-ау деп бастайды сөзін. Пенденің қызықпасқа шарасы бар ма? Сол қызықты іздеген кезі де ұмытылмастай есте қалмақ. Есті адам орынды іске қызықпақ, құмарланбақ, осы жолда ізденіс танытпақ. Оны естіген құлақ қуанбақ, көңіл сүйсінбек. Орынды іске жұмсаған өмір де өкінішсіз. Ал есер болса, орнықты орнын таба алмай, небір баянсыз, бағасыз, құны көк тиын қадірсіз нәрсеге қызығып, құмарланып, өмірінің қызықты да қымбатты шағын итқорлықпен өткізбек. Кейін өкіріп өкінгеннен не пайда? Жастықта мағынасыз қызық қуып, кісіміп кердеңдеп жүргенде, жастығы тозбастай, буыны босамастай көлбеңдеп жүргенде, күндердің күнінде алдамшы қызық соңында ботадай бос тайраңдап жүргенде мойны қатып, буыны құрып құр лепірме қызыққуыштық бойын дендеп алып, ендігі кезекте игі талапқа қайрат қылуға жарамсыз болып қалмақ. Сондай-ақ әр нәрсеге қызықпақтық, құмарлық дертке айналмақ. Бұл секілді дерт бойға мастық ұялатпақ. Әр нәрсеге ұшып-қона қызығу, құмарлану дертінен туындар жастыққа тән мастық ақыл көзін байламақ, ақыл сөзін тыңдауға мүмкіндік берместей күйге ұшыратпақ. Осы мезетте естілер есі шықпай, ақылды қолдан жібермей, бойын сынатпай жүріп ізденеді екен. Ал есер ер-тоқымын тастай қашып, бәркінің қайда қалғанын білмей, екі көзі алақтап, ышқыр-бауына ие бола алмай, жынды кісіше далақтап шаба беруді біледі екен... Құдайым-ау, бұл дегенің – жөнсізді жөнге салар, кісілікке баулыр, жөндіні парасатты даңғыл жолға салар, тұлғалыққа биіктетер данышпандық болжам-пайым ғой! Осы тұста

жастарымыз ойланса ет-мі...

Ұлт руханиятында Абай әлемінің орны бөлек. Бүгінде Абайдың ел дамуының алғышарты - білім мен ғылым жайлы ой-пікірлері аса маңызды. «Білім мен ғылымды кейінгі орынға қойған ел ешқашан да ешбір салада алғашқы орынға көтеріле алмайтынын» кредо тұтқан Абай данышпан сапалы ұлт тұрғысында қалыптасуы үшін ең әуелі ғылымды дамыту қажеттігін өз заманында сөз еткені қайран қалдырады. Абайдың 32-қара сөзінде айтылған ой-тұжырымдар бүгінгі күннің де күн тәртібіндегі келелі ой кешені деуге әбден лайық. Шын мәнінде ғылымның өзі ақыл, қайрат, жүректің жарасымдылығынан қуат алары анық. Адам баласы мақсат-мұратына жету үшін білім-ғылымды қуып, үнемі ізденіс үстінде болу керектігіне көңіл бөлу маңыздылығына көп мән береді. Абай ойшыл:

«Жасымда ғылым бар деп ескермедім,

Пайдасын көре тұра тексермедім.

Ер жеткен соң түспеді уысыма,

Қолымды мезгілінен кеш сермедім»

деген өкініш болмау үшін жастарға жас кезінен ғылымға көңіл бөлуге кеңес береді. Абай ғұламаның:

«Ғалым болмай немене,
Балалықты қисаңыз!
Болмасаң да ұқсап бақ,
Бір ғалымды көрсеніз.
Ондай болмақ қайда деп,
Айтпа ғылым сүйсеңіз.
Сізге ғылым кім берер,
Жанбай жатып сөнсеңіз?
Дүние де өзі, мал да өзі,
Ғылымға көңіл бөлсеңіз»

деген өлең шумақтары жаңа Қазақстанның жаңа тұрпатты жастарына Абай бабасының берген батасындай әсер етері айқын.

Демек, кемеңгер Абай – біртұтас тұлға. Абай - ой алыбы. Абай ұлылығы мол рухани мұрасы арқылы күллі болмыс заңдылығын біртұтас толық қамтуында, көктегі Темірқазық жұлдызындай өміріміздің адастырмас межесі бола алуында. Абай мектебі - тағылымды өмір мектебі. Сол себептен де Абайдың хакімдік тағылымы шоғырланған қарасөздеріндегі түбі терең түйдекті түйіндері көкейге қонады, көңілге жағады. Ендігі кезекте Абайдың хакімдік мұрасынан, нәрлі рухани бұлағынан халықтың сусынын мейілінше қандыруды әркез жадымызда тоқып, есте ұстауымыз керек. Егер де адам мақсатына рухани жағынан өзін-өзі жетілдіру арқылы жетеді десек, кімде - кім әуелі білім алу арқылы білместіктен арылу қажет. Осы арнаға баса акцент берсек, әркімнің өз бақытын өзі жасауы көміл...

Мақсат АБАТҰЛЫ,

Сиена университетінің II магистранты (Италия), «Қоғамдық және мәдени дипломатия» мамандығы

Абат ҚЫДЫРШАЕВ,

Қазақстан Журналистер одағының мүшесі,

«Ерен еңбегі үшін» медалінің иегері

Үниверситет көшбасшылары Астанадағы Республикалық студенттік кеңесте

ҚР Ғылым және жоғары білім Министрлігі жанындағы Республикалық студенттік кеңес еліміздің түкпір-түкпірінен студенттік қоғамдастықтың белсенді мүшелерін жинады. Қатысушылар қатарында Республикалық студенттер кеңесінің мүшелері, “Қазақстан Студенттер альянсының” өңірлік төрағалары және студенттік омбудсмендер болды.

Махамбет Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университетінің студенттік ректоры Дархан Қуатов пен студенттік проректоры Мұхаммед Владимиров студенттік өзін-өзі басқаруды дамытуға қатысты өзекті мәселелерді талқылауға ынтымақтасты.

Іс-шарада ҚР Ғылым және жоғары білім министрі Саясат Нұрбек ол жастардың ұсыныстарын тыңдап, пікір алмасып, олардың әлеуетіне сенім білдірді.

Студенттік кеңес барысында еліміздің әр өңірінен келген белсенді жастармен танысып, студенттік өзін-өзі басқаруды дамыту тақырыбында Brainstorm өткізілді. Жастар жаңа жобаларды ұсынып, бір-бірімен тәжірибе бөлісті. Бұл кездесудің басты мақсаты – студенттер арасында ынтымақтастықты нығайту, жаңа идеялар мен бастамаларды қолдау.

Республикалық студенттер кеңесі білім алушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауда, сондай-ақ мемлекеттік жастар саясатын іске асыруда маңызды рөл атқарады.

«WELCOME STUDENT»

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан Университетінің №4 жатақханасында I курс студенттеріне арнап ұйымдастырылған «WELCOME STUDENT» атты team building іс-шарасы өтті.

Басқосу барысында студенттер университет және факультет туралы қызықты ақпараттармен қоса студенттік өзін-өзі басқару ұйымының қызметімен жақыннан танысты. Танымдық бөлімнен кейін 200-ге жуық студент 10 топқа бөлініп, университет маңында ұйымдастырылған қызықты квест ойынына қатысты. 1,5 сағатқа созылған квест ойыны барысында студенттер топтық жұмыс

пен көшбасшылыққа дағдыларын дамытып, бір-бірімен жақынырақ танысып белсенділіктерін көрсете білді. Жиын соңында жеңімпаздар дипломдармен және сыйлықтармен марапатталып, көңілді би кешімен аяқталды.

Бұл күн – біздің университетке жаңадан қосылған студенттер үшін ерекше әсерлі әрі ұмытылмас сәттерге толы болды!

Жаратылыстану-география факультетінде 1-курс белсенді студенттерінің ұйымдастыруымен «Сәт сапар, жас маман - 2024» атты факультеттің бітіруші түлектеріне арналған қоштасу кеші өткізілді.

Кеш барысында факультеттің белсенді студенттері өздері дайындаған өнерлерін ортаға салып, би билеп, әуенді әсем әндер шырқап, бітіруші түлектермен түрлі қызықты ойындар ойнады. Іс-шараға факультеттің тәрбие ісі жөніндегі декан орынбасары К.С.Удеева мен оқу ісі жөніндегі декан орынбасары Д.Ж.Кишова қатысып, бітіруші түлектерге жылы лебіздерін білдірді. Кеш соңында бітіруші түлектер университет қабырғасында 4 жыл бойы сапалы білім беріп, тәрбиелеген профессор оқытушылар құрамына шын жүректен алғыстарын айтты. Түлектердің ризашылығымен, байыпты сөздерімен кешегі студенттер, болашақ мамандардың қаншалықты тез жетілгені байқалды.

2023-2024 оқу жылында факультеттің бітіруші түлектерінің ішінде жан-жақты білімді, Президенттік атаулы шәкіртақы иелері, Республикалық пәндік олимпиаданың жеңімпазы, сондай-ақ республикалық, облыстық спорттық шаралардың жеңімпазы, ҚР Спорт шеберіне үміткер студенттеріміз бар, атап айтсақ Жұлқашева Индира, Сенбаева Ханшайым, Таңатарова Құралай, Мурзағалиев Бауржан сынды белсенді студенттер диплом алып, жас маман атанғалы тұр.

Сәт сапар, жас маман!

Бітіруші жас мамандарға университет қабырғасында алған білімдеріңізбен

егемен еліміздің өркендеп дамуына елеулі үлес қосып, М.Өтемісов атындағы

Батыс Қазақстан университетін жоғарғы дәрежеден көрсетулеріңізге тілектеспіз.

РЕДАКЦИЯҒА КЕЛІП ТҮСКЕН МАТЕРИАЛДАР ӨНДЕЛЕДІ. ҚОЛЖАЗБАЛАР АВТОРЛАРЫНА КЕРІ ҚАЙТАРЫЛМАЙДЫ. ДЕРЕКТЕРДІҢ ДӨЛДІГІ ҮШІН АВТОР ЖАУАПТЫ. ЖАРИЯЛАНЫМ АВТОРЛАРЫНЫҢ ПІКІРЛЕРІ РЕДАКЦИЯ КӨЗҚАРАСЫН БІЛДІРМЕЙДІ.

МЕНШІК ИЕСІ:

М.Өтемісов атындағы
Батыс Қазақстан
университеті.
Газет айына бір рет шығады.

Газет Қазақстан Республикасы Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде 14.06.1995ж. тіркеліп, тіркеу туралы нөмірі №11390-Г куәлігі берілген.
ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінің келісімімен мерзімді баспасөз басылымдарын және (немесе) ақпарат агенттіктерін 04.03.2021ж. қайта есепке алу туралы №КЗ27VPY00033105 куәлігі берілген.
Таралымы 800. Тапсырыс №666

РЕДАКТОР:

Азиза СУЙНШКАЛИЕВА
ТІЛШІЛЕР:
Дильназ АМАНЖАНОВА, Ақерке АҚЫЛБЕКҚЫЗЫ,
Зада БАҚТЫҒАЛИ, Айсезім АДІЛХАНОВА,
Диана ХАСАН

БЕТ ҚҰРУШЫ & ДИЗАЙН:

Асель АБДУЛЛИНА

ФОТОСУРЕТ:

Оқу теледидары және
графикалық жобалау зертханасы

Газет Редакциялық баспа орталығында теріліп, беттелді.

«Полиграфсервис» ЖШС баспаханасында басылды.
Мекен жайы: Орал қаласы, Л.Толстой көшесі, 27/3.
тел.: 50-51-48, 51-41-99